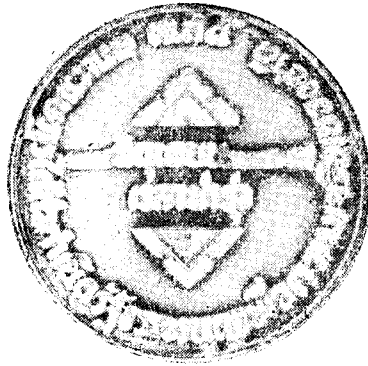


คณะราษฎร
กับ

การปฏิวัติประเทศไทย

24 มิถุนายน



คณะราษฎร

กับ

การอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๕ มิถุนายน



PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนสุข พูนสงส์

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th



เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share Alike
BY NC SA 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อ
การค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

คติพจน์



ประเทศชาติ ความเป็นอยู่ประดุจเดียวกับมนุษย์ บุคคลใคร
จะมีชีวิตอยู่ด้วยพรี่ประการ ฉนั้นใด ประเทศชาติก็ต้องการ ฉนั้น
เหมือนกัน

๑. ประเทศชาติ จะมีอายุยืนนานได้ ก็โดยอาศัยรัฐประ-
ศาสโนบายอย่างสุขุม คัมภีรภาพของประเทศนั้น

๒. ประเทศชาติ จะมีวรรณะตั้งงามได้ ก็โดยอาศัยการทำนุบำรุง
ส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า ประกอบไปด้วยศีลธรรม และวัฒน-
ธรรม

๓. ประเทศชาติ จะมีสุขได้ ก็โดยอาศัยความสงบเรียบร้อย
ปราศจากภัยภายใน และภายนอก

๔. ประเทศชาติ จะมีกำลังได้ ก็โดยอาศัยความสมบูรณ์พูนสุข
ของประชาชน พลเมือง และมีความสามัคคีพร้อมเพรียงในการเสียสละ
เพื่อส่วนรวม

ท่านเชษฐบุรุษ พลเอก พระยาพลพลพยุหเสนา

(คัดจากหนังสือพิมพ์ประชาชาติ ฉบับลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๒)

สุนทรพจน์

ของ

นายปรีดี พนมยงค์

เรื่อง

“คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประเทศไทย ๒๔ มิถุนายน”

สวัสดิ์ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง แต่ประชาชนชาวไทยผู้รักชาติ รัก
ประชาธิปไตย ที่มีใจเป็นธรรมทั้งหลาย

ด้วยคุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ ประธานคณะอำนวยการงาน “ก
งศตวรรษประชาธิปไตย” ได้แจ้งมายังผมว่า เนื่องด้วยวันที่ 24 มิถุนายน
2525 เป็นวันครบรอบ 50 ปี แห่งประชาธิปไตยในประเทศไทย องค์การ
เอกชนและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในประเทศ จึงได้ร่วมกันกำหนดที่จะจัดให้มีงาน
“ก
งศตวรรษประชาธิปไตย” ขึ้น ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่
24—27 มิถุนายน 2525 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ที่ได้อุทิศตน เพื่อเสริมสร้างระบอบ
ประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย

๒. สะท้อนปัญหาการพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย

๓. เผยแพร่หลักการประชาธิปไตยและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทาง
การเมืองของประชาชน

๔. เสนอข้อคิดเห็น เกี่ยวกับการพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยของ
รัฐบาลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๕. สร้างความสมานฉันท์ในบรรดากลุ่มประชาธิปไตย

ผมขอขอบคุณท่านประธานกับกรรมการอำนวยการและองค์การเอกชนกับบุคคลต่าง ๆ ในการที่ท่านทั้งหลายได้ระลึกถึงผู้อุทิศตนเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย และในการที่ท่านทั้งหลายมีความปรารถนาดีที่จะดำเนินการต่อไปเพื่อให้ชาติไทยบรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามแนวทางแห่งวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

อนึ่ง ท่านประธาน ฯ แจ้งว่า คณะอำนวยการ ฯ เห็นว่าผมเป็นผู้มีส่วนในการสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย จึงใคร่จะได้สุนทรพจน์ของผมเพื่อแสดงให้เห็นปรากฏแก่ประชาชนชาวไทยในช่วงเวลาเปิดงานนั้น ผมยินดีสนองความปรารถนาของท่านทั้งหลาย

ส่วนเรื่องที่คุณกล่าวในสุนทรพจน์นั้น ผมคำนึงว่านอกจากท่านทั้งหลายและประชาชนชาวไทยผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย ที่มีใจเป็นธรรม เห็นว่าคณะราษฎรได้อุทิศตนรับใช้ชาติเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยแล้ว ก็ยังมีบุคคลจำนวนหนึ่งที่ตั้งตนเป็นปรปักษ์ได้ดำเนินการโดยตนเองบ้าง และโดยใช้ลูกสมุนบ้าง ใส่ร้ายคณะราษฎรด้วยประการต่าง ๆ ที่ตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ของท่านทั้งหลาย และยิ่งข่าวการที่ท่านทั้งหลายริเริ่มงาน “**กิจศตวรรษประชาธิปไตย**” ได้พัฒนาขยายกว้างขึ้นแล้ว ฝ่ายตั้งตนเป็นปรปักษ์ต่อคณะราษฎรก็ได้ทวิการใส่ร้ายคณะราษฎรยิ่งขึ้น และถึงขีดสูงสุดเมื่อไม่นานมานี้ โดยมีผู้เขียนบทความเผยแพร่ที่ใช้หัวเรื่องว่า “**เผด็จการยุคแรก**” กล่าวเบี่ยงเรื่องมีความดั่งต่อไปนี้

“**เผด็จการยุคแรก** พักตัวขึ้นในระบอบประชาธิปไตยที่ “**คณะราษฎร**” ได้สถาปนามันขึ้นมาเมื่อ “**๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕**”

“ผู้เผด็จการ” คนแรกก็ไม่ใช้ใครที่ไหน บุคคลสำคัญใน “คณะราษฎร” นั้นเอง หลังจากที่ทอด “เงา” ของเขาจากชัยชนะในการปราบ “ขบถบวรเดช” เดือนตุลาคม ๒๔๗๖ ให้เด่นชัดขึ้นมาก็เล็กน้อย ระยะเวลาไม่ถึง ๗ ปี เขาก็ได้ครองอำนาจ “เผด็จการ” เต็มตัว ผู้คนหวาดหวั่นกลัวกันทั้งแผ่นดิน

ต่อคำถามที่ว่า เหตุใด “คณะราษฎร” จึงด่วนทำลายอุดมการณ์ประชาธิปไตยเร็วนัก คนร่วมสมัยกับ “คณะราษฎร” คงให้คำตอบไม่ได้ชัดเจน โดยเฉพาะสมาชิกของ “คณะราษฎร” เอง เพราะภาวะการณ์ภายนอกและสถานการณ์ภายใน “คณะราษฎร” ได้เอื้ออำนวยจนทุกคนเห็นเป็นความจำเป็นที่จะมอบอำนาจที่ได้มาให้รวมศูนย์อยู่ที่หลวงพิบูลสงครามแต่ผู้เดียว.....”

บทความดังกล่าวเป็นการใส่ร้ายสมาชิกคณะราษฎรทุกคน เพื่อให้

เสียชื่อเสียงและถูกดูหมิ่นเกลียดชัง แต่อันที่จริงนั้นสมาชิกคณะราษฎรมากมายหลายคนได้อุทิศตนต่อสู้จ้อมพลพิบูลสงครามในกรณีที่ท่านผู้นี้ปฏิบัติผิดหลักประชาธิปไตย อันเป็นผลให้ท่านต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและอีกหลายกรณีที่คุณต่อต้านท่านผู้นั้นต้องถูกจองจำ หรือต้องลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ สมาชิก ๆ ที่เสียหายหรือหายาทจึงมีสิทธิขอให้ศาลยุติธรรมพิจารณาผู้ใส่ร้ายนั้นได้ บทความดังกล่าวข้างบนนั้นจึงขัดต่อวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการ ฯ

ฉะนั้น เพื่อให้เรื่องในสุนทรพจน์ของผมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการ ฯ ผมจึงขอเสนอเรื่อง

“คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประเทศไทย ๒๔ มิถุนายน”

ผมขอเรียนว่า เพื่อทุนแรงออกเสียงของผมที่ชราแล้ว ผมจึงขอให้
 ประธานสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสเป็นผู้อ่านข้อเขียนของผมต่อไปนี้ ส่วน
 ข้อสรุปท้ายนั้นผมจะกล่าวเอง

๑. ข้อของคณะราษฎร

๑.๑

สถานการณ์ก่อตั้งคณะกรรมการเมืองในสมัยสมบูรณาฯ

ในบรรดาเหตุหลายประการ ซึ่งเกจิอาจารย์ที่ตั้งตนเป็นปรปักษ์ต่อ
 คณะราษฎรได้เสาะหาเอามาโจมตีคณะราษฎรนั้น ก็มีประการหนึ่งที่ท่านกับ
 พวกได้สั่งสอนสาธุศิษย์ว่า ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน
 เรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” โดยราษฎรไม่รู้เห็นด้วย อันเป็นการ
 จูงใจให้สาธุศิษย์ไม่ยอมรับการมีอยู่ของคณะราษฎรตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ผมจึงขอ
 ให้ท่านที่ยังมีชีวิตอยู่และจำความในสมัยสมบูรณาฯ โปรดระลึก และท่านที่
 เกิดภายหลังนั้น โปรดศึกษาถึงสถานการณ์ก่อตั้งคณะกรรมการเมืองสมัยสมบูรณาฯ
 และเกี่ยวกับวิชาการแท้จริงดังต่อไปนี้

(๑) ในสมัยสมบูรณาฯ นั้น บุคคลไม่มีสิทธิรวมกันก่อตั้งคณะ
 การเมือง ฉะนั้น การก่อตั้งคณะกรรมการเมืองจึงต้องทำเป็นการลับ และยังเป็น
 คณะการเมืองที่มีวัตถุประสงค์ล้มระบบสมบูรณาฯ แล้ว ก็ยังต้องก่อตั้งคณะ
 เป็นการลับมาก ไม่อาจประกาศป่าวร้องให้ราษฎรหรือประชาชนจำนวนมาก
 เข้ามาร่วมในคณะกรรมการเมืองได้ ฉะนั้น จะนำเอาตัวอย่างของ “คณะเล็ก
 เหม็ง” ภายใต้งานนำของขุนยัคเซ็น มาใช้แก่คณะกรรมการเมืองไทยในระบบ

สมบูรณ์ฯ ไม่ได้ เพราะคณะก๊กเหิงอาศัยเขตสัมปทานที่รัฐบาลจีนให้แก่
ต่างประเทศนั้นป่าวร้องให้ชาวจีนจำนวนมากเข้ามาร่วม

(๒) ผู้เริ่มก่อตั้งคณะราษฎร ๗ คนที่ปารีสนั้นเป็นราษฎรไทยสมบูรณ์
ต่อมาได้ดำเนินการลับตามสภาพที่เหมาะสมสมัยนั้นร่วมกับราษฎรไทยอีกกว่า
หนึ่งร้อยคนเข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรเป็นประเภท ดี ๑. ซึ่งเป็นกองหน้า
แล้วมีราษฎรประเภท ดี ๒., ดี ๓., อีกมากมายที่สนับสนุนและสมทบกับกอง
หน้า ทั้งนี้ แสดงชัดแจ้งว่าราษฎรไทยจำนวนพอสมควรทำการเปลี่ยนแปลง
การปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายนนั้นรู้เห็นด้วย ฉะนั้น จึงต่างกับผู้ที่ต้องการ
ดำเนินตามยุทธศาสตร์จีนซึ่งต้องการใช้วิธีชนบทล้อมเมือง จึงต้องการให้
พลเมืองจำนวนล้าน ๆ คนรู้เห็นด้วย ซึ่งจะต้องทำการรบกับรัฐบาลให้ถึงแก่
ล้มตายจำนวนมาก ๆ

(๓) ขอให้นักวิชาการที่มีใจเป็นธรรมตรวจค้นว่ามีตำรารัฐศาสตร์
ของประเทศใดบ้างที่สอนว่าถ้าจะตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมืองที่ปลุ่ชื่อเป็น
ภาษาไทยว่า “ราษฎร” หรือ “ประชาชน” ไซ้ร ก็จะต้องเสนอให้
ราษฎรหรือประชาชนจำนวนเท่าใดรู้เห็นด้วยก่อน

ถ้าสมมติว่านักวิชาการผู้ใดยืนยันว่ามีตำรารัฐศาสตร์เช่นนั้น ก็ขอได้
โปรดวินิจฉัยด้วยว่าในสมัยที่บางรัฐบาลไทยได้อนุญาตให้ตั้ง พรรคการเมืองได้
นั้นมีคนตั้งพรรคชื่อว่า “พรรคราษฎร” “พรรคประชาชน” และ
“พรรคประชาไทย” (จอมพลถนอม ฯ เป็นหัวหน้า) แต่มีดอกเตอร์
หรือนักวิชาการใดบ้างที่ท้วงว่า พรรคเหล่านั้นเรียกตนเองตามชื่อดังกล่าว
โดยราษฎร, หรือประชาชน, หรือประชาไทย มิได้รู้เห็นด้วย ?

๑.๒

การรับรองชื่อกณะราษฎรโดยผู้สำเร็จราชการพระนคร
แทนองค์พระมหากษัตริย์, และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ
ประมุขของปวงราษฎรไทยรับรองชื่อของคณะราษฎร ตั้งแต่
๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

เอกสารหลักฐานแท้จริงของทางราชการแสดงชัดแจ้งว่า เมื่อคณะ
ราษฎรได้แสดงตนเปิดเผยแก่ราษฎรในเช้าวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕
แล้ว ผู้สำเร็จราชการพระนครแทนองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งเป็นประมุขของปวงราษฎรไทยได้ทรงรับรอง
ชื่อของคณะราษฎรดังต่อไปนี้

(๑) ก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ
เสด็จไปประทับฤดูร้อน ณ หัวหิน พระองค์จึงทรงแต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร
กรมพระนครสวรรค์ฯ ดำรงตำแหน่ง "ผู้สำเร็จราชการพระนคร"
มีพระราชอำนาจแทนองค์พระมหากษัตริย์ ครั้นถึงเวลาเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน
๒๔๗๕ คณะราษฎรได้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร กรมพระนครสวรรค์ฯ
ไปประทับ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ครั้นแล้วสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นทรง
มีคำประกาศซึ่งแสดงถึงการรับรองคณะราษฎรรวมอยู่ด้วยนั้น ดังต่อไปนี้

คำประกาศ ของผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร

ด้วยตามที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ โดยมีความ
ประสงค์ ข้อนั้นจะให้ประเทศสยามมีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น

ข้าพเจ้าขอให้ทหาร ข้าราชการ และราษฎรทั้งหลายช่วยกันรักษา
ความสงบ อย่าให้เสียเลือดเนื้อของคนไทยด้วยกันโดยไม่จำเป็น

(ลงพระนาม) บริพัตร

(๒) เวลา ๑๖.๐๐ น. ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระยา
พหลพลพยุหเสนา ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้เชิญคณะเสนาบดี และปลัด
ทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ ไปประชุมร่วมกับคณะราษฎร ณ พระที่นั่งอนันต-
สมาคม เพื่อพิจารณาทำข้อตกลงกับคณะราษฎรในระเบียบการที่กระทรวงพึง
ปฏิบัติ ซึ่งได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อตกลงในระเบียบการที่กระทรวงพึงปฏิบัติ

พระที่นั่งอนันตสมาคม

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

วันนี้ เวลา ๑๖.๐๐ นาฬิกา คณะเสนาบดีและปลัดทูลฉลอง

กระทรวง ๆ ต่าง ๆ ได้ตกลงกับคณะราษฎรด้วยวิธีปฏิบัติราชการว่า

๑. ถ้าราชการปกติอันเป็นระเบียบแบบแผนการณและเคยปฏิบัติมา
แล้ว ก็ให้ปฏิบัติไปตามเคย

๒. ถ้าเป็นราชการที่เคยนำความขึ้นกราบบังคมทูล ก็ให้นำเสนอ
ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารจงทุกเรื่อง

๓. ถ้ามีเหตุขัดข้องหรือสงสัย ก็ขอให้นำข้อนั้น ๆ มาหารือต่อผู้รักษา
พระนครฝ่ายทหารได้

๔. ให้ทุกกระทรวงบอกไปยังกรมขึ้นของกระทรวงนั้นให้ทราบทั่วกัน
ว่า เวลาที่ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้เป็นผู้ใช้อำนาจการปกครองชั่วคราว

ส่วนกิจการในหน้าที่ให้คงปฏิบัติราชการไปตามเคย อย่าให้มีการตื่นเต้น

(ลงพระนาม) ศุภโยค (พระองค์เจ้า)

ธานี (พระองค์เจ้า)

(ลงนาม) พิชัยญาติ (เจ้าพระยา)

ศรีธรรมมาธิเบศ (เจ้าพระยา)

ราชนิกุล (พระยา)

พิพิธสมบัติ (พระยา)

(ลงพระนาม) วิมวาทิตย์ (หม่อมเจ้า)

(ลงนาม) มโหสถศรีพิพัฒน์ (พระยา)

วิทยาปริชามาตย์ (พระยา)

ประเสริฐสงคราม (พระยา)

(๓) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จจากหัวหินกลับกรุงเทพฯ โดยขบวนรถไฟพิเศษเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน เวลา ๑๙.๔๕ น. เสด็จลงที่สถานีรถไฟจิตรดาเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน เวลา ๐.๓๗ น. แล้วเสด็จไปประทับที่วังสุโขทัย โปรดเกล้าฯ ให้คณะราษฎรเข้าเฝ้าที่วังสุโขทัยเวลา ๑๑.๐๐ น. ของวันที่ ๒๖ มิถุนายนนั้น

ผู้แทนคณะราษฎรได้ไปเฝ้าตามพระกระแสรับสั่ง และนำร่างพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อขอพระมหากรุณาทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทาน

ขณะนั้นยังมีได้มีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน หรือรัฐธรรมนูญที่จำกัดพระราชอำนาจ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงยังทรงมีพระราช

อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ แทนปวงชนชาวสยามได้อย่างสมบูรณ์ โดยไม่ต้อง
มีบุคคลอื่นที่ได้รับอำนาจให้เป็นตัวแทนของปวงชนชาวสยามเป็นผู้ลงนามรับ
สนองพระบรมราชโองการ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณลงพระ-
ปรมาภิไธยในพระราชกำหนดนั้น ซึ่งมีข้อความแสดงถึงการทรงรับรองให้
คณะราษฎรมีฐานะถูกต้องตามกฎหมายด้วย ดังมีความต่อไปนี้

พระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลง การปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕

“การที่คณะราษฎรคณะหนึ่งซึ่งมีความปรารถนาอันแรงกล้า
ในอันที่จะแก้ไขจัดความเสื่อมโทรมบางประการของรัฐบาลสยามและ
ชาติไทยให้หายไป แล้วจะพากันจรจรใจสยามรัฐและชาติไทยให้เจริญ
รุ่งเรืองวัฒนาถาวรมั่นคงเท่าเทียมกับชาติและประเทศอื่นต่อไป จึง
พากันยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้มี
ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินขึ้นเป็นข้อใหญ่ แล้วร้องขอไปยังเรา
เพื่อให้เรายังคงดำรงเป็นกษัตริย์แห่งสยามรัฐต่อไปภายใต้ธรรมนูญ
การปกครองแผ่นดินนั้น ทั้งนี้ แม้ว่าการจะได้เป็นไปโดยขัดกับ
ความพอพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ และขัดใจสมาชิก
รัฐบาลเดิมบางคนก็ดี ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องเป็นไปเช่นนั้นในทุก
ประเทศ ไม่ว่าจะเจริญรุ่งเรืองแล้วเท่าไร ๆ ก็ไม่อาจจะก้าวล่วงการ
นี้เสียได้ ถึงกระนั้นก็พึงปรากฏเป็นประวัติการณ์ครั้งแรกของโลก
ที่การได้เป็นไปโดยราบรื่นปกติมิได้รุนแรง

และแม้ว่าจะได้อัญเชิญพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบาง-
คนมาประทับ และไว้ในพระที่นั่งอนันตสมาคมก็เพียงเพื่อประกันภัย
ของคณะ และเพื่อให้การดำเนินลุล่วงไปได้เช่นนั้น หาได้กระทำ
การประทุษร้ายหรือหยาบหยามอย่างใดๆ และไม่มุ่งหมายจะกระทำ
เช่นนั้นด้วย ได้แต่บำรุงไว้ด้วยดีสมควรแก่พระเกียรติยศทุกประการ

อันที่จริงการปกครองด้วยวิธีมีพระธรรมนูญการปกครองนี้ เรา
ก็ได้ดำริอยู่ก่อนแล้ว ที่คณะราษฎรคณะนี้กระทำมาเป็นการถูกต้อง
ตามนิยมของเราอยู่ด้วย และด้วยเจตนาดีต่อประเทศชาติอาณา
ประชาชนแท้ๆ จะหาการกระทำหรือแต่เพียงเจตนาชั่วร้ายแม้แต่น้อย
ก็มีได้

เหตุนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกำหนด
ไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชกำหนดนี้ให้เรียกว่า พระราชกำหนด
นิรโทษกรรม ในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช
๒๔๗๕

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชกำหนดนี้ตั้งแต่วันที่พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยเป็นต้นไป

มาตรา ๓ บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งสิ้นเหล่านั้น ไม่ว่า
ของบุคคลใดๆ ในคณะราษฎรนี้ หากว่าจะเป็นการละเมิดบทกฎหมาย
ใดๆ ก็ดี ห้ามมิให้ถือว่าเป็นการละเมิดกฎหมายเลย

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ป.ร."

๑.๓

แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรฯ ผู้สำเร็จราชการรักษาพระ
นครแทนองค์พระมหากษัตริย์ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ
ทรงรับรองคณะราษฎรซึ่งถือได้ว่าได้ทรงกระทำแทนราษฎรแล้ว
ก็ดี แต่ราษฎรไทยจำนวนมากก็ได้รับรองคณะราษฎรโดยตรง
ด้วย

เมื่อคณะราษฎรได้แสดงตนเปิดเผยต่อราษฎรตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน
๒๔๗๕ เป็นต้นมา ราษฎรที่ทราบเรื่องเป็นจำนวนมากนั้นก็ได้ออกรับเห็นดี
เห็นชอบในการปฏิบัติของคณะราษฎร จะมียกเว้นก็เพียงคนจำนวนน้อยที่นิยม
ชมชอบระบบสมบูรณาฯ ยิ่งกว่าองค์พระมหากษัตริย์หรือ “ผู้เกินกว่าราชา”
(Ultra Royalists)

ฝ่ายคณะราษฎรและรัฐบาลของคณะราษฎรได้ขออาราธนาคณะสงฆ์
ซึ่งราษฎรไทยส่วนมากนับถือนั้นได้โปรดส่งวัดทุกวัดในราชอาณาจักรช่วยชี้แจง
แก้หายกทายิกาดังการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งทรงเป็นอัครศาสน
ปถัมภกได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานระบบการปกครองแผ่นดิน
ประชาธิปไตยตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนายน
๒๔๗๕ ซึ่งคณะราษฎรได้ขอพระราชทานในนามของราษฎร และต่อมาเมื่อได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้รัฐธรรมนูญถาวรฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕
แทนฉบับชั่วคราว ๒๗ มิถุนายนนั้นแล้ว คณะราษฎรและรัฐบาลของคณะ
ราษฎร ก็ได้ขออาราธนาคณะสงฆ์โปรดส่งวัดทุกวัดให้ชี้แจงแก้หายกทายิกา
ดังกล่าวแล้ว อนึ่ง กระทรวงธรรมการได้ขอให้หัวหน้ามุสลิมชี้แจงแก่มุสลิมไทย

และหัวหน้าคริสตศาสนาซึ่งแจ้งแก่คริสตศาสนิกไทยทั่วราชอาณาจักรเช่นเดียวกัน กระทรวงธรรมการก็ได้รายงานยืนยันถึงการที่ทายกทายิกาและมุสลิมไทยรวมทั้งคริสตศาสนิกไทยได้อนุมัติเห็นชอบในการที่คณะกรรมการได้ปฏิบัติไปนั้น พร้อมทั้งสนับสนุนที่จะให้คณะกรรมการและรัฐบาลของคณะกรรมการปฏิบัติให้สำเร็จตามหลัก ๖ ประการของคณะกรรมการ ส่วนกระทรวงธรรมการได้ยืนยันด้วยว่าโรงเรียนทั่วราชอาณาจักรสมัยนั้น ได้สอนให้นักเรียนเข้าใจระบบปกครองประชาธิปไตย และหลัก ๖ ประการของคณะกรรมการ ส่วนกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ยืนยันว่าเจ้าหน้าที่ปกครองได้ปฏิบัติทำให้เจ้าหน้าที่ชั้นจังหวัด, อำเภอ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ประชุมชี้แจงให้ราษฎรให้ทราบและเข้าใจการปกครองที่พระมหากษัตริย์พระราชทานโดยคำร้องขอของคณะกรรมการ และหลัก ๖ ประการของคณะกรรมการ ผลปรากฏว่าราษฎรจำนวนมากที่สุด (ยกเว้นบุคคลจำนวนน้อยดังกล่าวแล้ว) ได้เห็นชอบด้วยกับการที่คณะกรรมการได้ทำไปเพื่อราษฎร

อนึ่ง ในระหว่าง ๑๓ ปีเศษ ที่คณะกรรมการรับผิดชอบในการบริหารแผ่นดินและในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินนั้น คณะกรรมการและคณะกรรมการของคณะกรรมการ ได้จัดให้มีงานฉลองรัฐธรรมนูญเป็นประจำปี (ยกเว้นบางปีในระหว่างสงครามและบางกรณีที่มีเหตุฉุกเฉิน) ทั้งในกรุงเทพฯ และในต่างจังหวัดทุก ๆ จังหวัด ซึ่งแสดงให้เห็นราษฎรทราบถึงการปฏิบัติของรัฐบาลของคณะกรรมการได้ทำไปตามระบบประชาธิปไตยและตามหลัก ๖ ประการ ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดทักท้วงว่าคณะกรรมการตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยราษฎรไม่รู้เห็นด้วย

๑.๔

เหตุที่เรียกชื่อคณะของผู้ก่อการ ฯ ว่า “คณะราษฎร”

ก่อนที่ผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฯ หลายคนหลายกลุ่มจะไดรรวมเป็นคณะเดียวกันนั้น แต่ละกลุ่มก็มีชื่อของตนเองบ้าง และยังไม่มียี่ห้อของกลุ่มของตนบ้าง แต่เมื่อผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รวมเป็นคณะเดียวกันแล้ว ก็ได้ใช้ชื่อคณะเดียวกันว่า “คณะราษฎร” ตามที่ผมได้เสนอในที่ประชุมก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีส เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ (ค.ศ. ๑๙๒๗) ต่อจากนั้นมาผู้ที่เข้าร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่อยู่ในต่างประเทศและที่อยู่ในประเทศไทยก็ใช้ชื่อคณะว่า “คณะราษฎร” ดังที่ปรากฏตามคำแถลงการของคณะราษฎร เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งผู้สำเร็จราชการพระนครแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ประมุขของปวงราษฎรไทยและราษฎรไทยได้รับรองชื่อของคณะราษฎรดังกล่าวมาแล้วในข้อ ๑.๑, ๑.๒, และ ๑.๓ ส่วนผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฯ ที่เป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ปฏิญาณตนในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ว่าจะซื่อสัตย์ต่อคณะราษฎร และจะช่วยรักษาหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรไว้ให้มั่นคง อนึ่ง คณะรัฐมนตรีตั้งแต่ชุดแรกและต่อ ๆ มาอีกหลายชุดนั้นก็ได้แถลงยืนยันต่อสภาผู้แทนราษฎรที่ถือเอาหลัก ๖ ประการ ของคณะราษฎรเป็นนโยบายของรัฐบาลนั้น ๆ ด้วย (ท่านผู้สนใจอาจศึกษาจากเอกสารหลักฐานของทางราชการได้)

เหตุที่ผมใช้ชื่อ “คณะราษฎร” นั้นคือ

๑.๔.๑ ความเป็นมาของศัพท์ไทย “คณะ” และ “พรรค”

การร่วมกันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า การปกครองที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายนั้นผู้ร่วมคิดกระทำกรก็ต้องจัดตั้งองค์การ หรือสมาคมการเมืองที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Political Party" หรือที่เรียกโดยย่อว่า "Party"

(๑) เมื่อก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการ กิติและทางราชการกิติ ยังมีได้ใช้คำว่า "พรรค" เพื่อเรียกองค์การหรือพรรคการเมือง หากทางราชการทหารเรือได้ใช้คำว่า "พรรค" เพื่อหมายถึงเหล่าต่าง ๆ ของทหารเรือซึ่งแยกเป็น ๓ เหล่าใหญ่ คือ

(๑) "พรรคกลิน" หมายถึงเหล่าทหารเรือที่เป็นช่างกลประจำท้องเรือ (๒) "พรรคนาวิกโยธิน" หมายถึงเหล่าทหารเรือที่ประจำการพลรบฝ่ายบก (๓) "พรรคนาวิน" หมายถึงเหล่าทหารเรือที่ประจำการพลรบ

สมัยนั้นนักวิชาการใช้คำไทยว่า "คณะ" แปลคำอังกฤษ "Party" ที่ย่อมาจากคำเดิม "Political Party" เช่นแปลคำว่า "Conservative Party" ว่า "คณะคอนเซอร์เวทีฟ" แปลคำ "Socialist Party" ว่า "คณะโซเชี่ยลิสต์" และแปลคำ "Chinese Nationalist Party" หรือคำจีน "กั๋วมินตั๋ง" เป็นภาษาไทยว่า "คณะชาติจีน" หรือ "จีนคณะชาติ" ซึ่งนิยมเรียกจีนกั๋วมินตั๋งว่าจีนคณะชาติติดสืบมาจนทุกวันนี้ มิใช่เรียกว่า "พรรคชาติจีน", "จีนพรรคชาติ"

ฝ่ายองค์การหรือสมาคมการเมืองที่ประกอบขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๓๐ เพื่อ

ลัทธิระบบสมบูรณาฯ ในประเทศไทยก็ได้ใช้คำว่า “คณะ” เรียกองค์การเมืองหรือสมาคมการเมืองนั้นว่า “คณะ ร.ศ. ๑๓๐”

ผมขอให้ท่านที่สนใจประวัติภาษาไทยโปรดสังเกตหลักฐานเอกสารแท้จริงก็จะพบได้โดยไม่ยากว่า ภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งได้ร่วมกันจัดตั้งองค์การหรือสมาคมการเมือง อันมีวัตถุประสงค์จารีตนิยม (Conservatism) โดยใช้ชื่อว่า “คณะชาติ” ซึ่งมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการ ท่านผู้นี้เป็นเปรียญมีความรู้ภาษาบาลีและภาษาไทย อีกทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส แต่เมื่อปทานุक्रमหรือพจนานุกรมไทยยังมีได้ใช้คำว่า “พรรค” เพื่อเรียกองค์การหรือสมาคมการเมือง หลวงวิจิตรฯ จึงใช้คำว่า “คณะ” เพื่อเรียกองค์การหรือสมาคมการเมืองของตน

(๒) เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๐ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครานุรักษ์ฯ ครั้งดำรงฐานันดรศักดิ์เป็น “หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร” ได้ทรงแนะนำให้ใช้คำไทยว่า “คณะพรรค” เพื่อถ่ายทอดคำอังกฤษ “Political Party” หรือที่ย่อว่า “Party”

ส่วนทางราชการได้รับรองใช้คำว่า “คณะพรรค” เพื่อเรียกองค์การหรือสมาคมการเมืองตั้งแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังปรากฏในมาตรา ๑๔ มีความว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพ.....การตั้งคณะพรรคการเมือง.....”

ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔ มีนาคม ๒๔๙๒ มาตรา ๓๙ ได้เปลี่ยนคำว่า “คณะพรรคการเมือง” ของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ เป็น “พรรคการเมือง” คือตัดคำว่า “คณะ” ที่นำหน้าคำว่า “พรรค”

ออกไป จึงเป็นอันว่าคำว่า “พรรคการเมือง” เพิ่งเริ่มใช้เป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒

ข้อสังเกต

(ก) ตามประวัติคำไทย “คณะ”, “พรรค” ดังกล่าวมาแล้วนั้น ชื่อของคณะราษฎรที่ตั้งขึ้นในสมัยที่ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการ และ รัฐธรรมนูญไทยยังมีได้ใช้คำว่า “พรรค” เพื่อหมายเรียกองค์การหรือพรรคการเมืองนั้น จึงหมายถึงพรรคการเมืองที่ใช้ชื่อว่า “ราษฎร” เอกสารภาษาอังกฤษสมัยนั้นเรียกคณะราษฎรว่า “People’s Party”

(ข) สารานุกรมจีนชื่อ “ซือเจีย จือซอเหนียนเจียน” แปลว่า “ความรู้แห่งโลกประจำปี” และสารานุกรมจีนชื่อ “ซือเจีย จือซอ” “ซือเจีย” แปลว่า “ความรู้แห่งโลก” พิมพ์ที่ปักกิ่งติดต่อกันมาหลายปีนั้น ได้เรียกองค์การหรือพรรคการเมืองเป็นภาษาจีนว่า “ตั้ง” เช่น “เซียนโตกั้งฉันทตั้ง,” “ไท่ก๊วะกั้งฉันทตั้ง” ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีผู้แปล “เซียนโตกั้งฉันทตั้ง” ว่า “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งสยาม” ที่อ้างว่าตั้งขึ้นในสยาม ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๒๗ (พ.ศ. ๒๔๗๐) และแปลคำ “ไท่ก๊วะกั้งฉันทตั้ง” ที่อ้างว่าตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๒ (พ.ศ. ๒๔๘๕) นั้นว่า “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” จึงมีปัญหาว่าโดยเหตุที่คำไทย “พรรค” เพิ่งมีผู้นำเอามาใช้เรียกคณะหรือพรรคการเมืองตั้งที่ผมได้กล่าวไว้ใน ๑.๓.๑. (๑) และ (๒) นั้น ซึ่งเป็นเวลาหลายปี ที่องค์การทั้งสองนั้นอ้างว่าได้ตั้งขึ้นในสยามหรือประเทศไทยนั้น องค์การทั้งสองจะแปลชื่อองค์การของตนเป็นภาษาไทยโดยวิธีทับศัพท์จีน “ตั้ง” หรือใช้คำไทยว่าอะไร ?

๑.๔.๒ เหตุที่ใช้คำว่า “ราษฎร” เป็นชื่อของคณะ

ในการที่ผมเสนอให้คณะใช้ชื่อของคณะว่า “คณะราษฎร” นั้นก็

เพราะผู้ก่อการ ฯ ทุกคนเป็นราษฎรไทยแท้จริง และสมาชิกคณะราษฎรทั้ง-
หลายยอมอุทิศตน และความเหนื่อยยากเพื่อราษฎรให้บรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตย
ดังที่นักประชาธิปไตยส่วนมากย่อมทราบดีว่าประธานาธิบดีลินคอล์นได้สรุปคำว่า
“ประชาธิปไตย” ไว้อย่างเหมาะสมว่า “รัฐบาลของราษฎร, โดย
ราษฎร, เพื่อราษฎร”

๑.๔.๓ คำว่า “ผู้ก่อการ ฯ”

ผมได้เสนอที่ประชุมก่อตั้งซึ่งเห็นชอบด้วยว่า ในการก่อตั้ง “คณะ”
หรือ “สมาคมการเมือง” นั้นจะต้องมี “ผู้ก่อการ” ที่ภาษาอังกฤษ
เรียกว่า “Promoters” ซึ่งประกอบเป็นกองหน้าของราษฎร เราจึงตกลงกัน
จำแนกสมาชิกคณะราษฎรออกเป็น ๓ ประเภท คือ

ค ๑. ได้แก่บุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก
คณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจรัฐ

ค ๒. ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการ
ยึดอำนาจรัฐแล้ว

ค ๓. ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึด
อำนาจนั้น ภายหลังที่การยึดอำนาจรัฐได้มีท่าทีแสดงว่าจะจะเป็นผลสำเร็จมากกว่า
เป็นความไม่สำเร็จ

ผมได้ชี้แจงไว้ในหนังสือของผมชื่อ “บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้ง
คณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย” พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕
มีความดังต่อไปนี้

๒. การที่คณะราษฎรเรียกสมาชิกประเภท ดี ๑. ว่า “ผู้ก่อการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง” หรือโดยย่อว่า “ผู้ก่อการ ฯ” นั้นก็
แสดงอยู่ในตัวแล้วว่า บุคคลประเภทนี้เป็นเพียงกองหน้า (Vanguard) ของ
มวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพ และความเสมอภาคยิ่งกว่าระบบสมบูรณา
ญาสิทธิราชย์”

(๔) การผูกขาดชื่อแห่งพรรคการเมืองนั้น เคยปรากฏครั้งหนึ่ง
ณ ที่ประชุมคอมมิวนิสต์สากลภายหลังที่สตาลินตายแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์
โซเวียตได้กลับคืนเป็นมิตรกับสันนิบาตคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวีย ซึ่งได้รับเชิญ
ให้เข้าร่วมประชุมด้วย นายหวูซิวฉวน กรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน
ได้ตัดค้านว่า สันนิบาตคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียมิใช่คอมมิวนิสต์ แต่ฉงซิงเอา
คำว่า “คอมมิวนิสต์” ไปใช้เป็นชื่อของพรรคตน แสดงว่ากรรมการกลาง
ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนคนนั้นผูกขาดการใช้ชื่อคอมมิวนิสต์ไว้เฉพาะของพวก
ตนเท่านั้น

๒. วัตถุประสงค์ของคณะราษฎร

วัตถุประสงค์ของคณะราษฎร คือ

(๑) เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบ
ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

(๒) พัฒนาชาติไทยตามหลัก ๖ ประการ

๒.๑

เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มา
เป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

ก่อนอื่นขอให้ท่านทั้งหลายระลึกว่า การปกครองแผ่นดินสยามตามระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นไม่มีบทกฎหมายกำหนดระบบการปกครองแผ่นดิน เพราะพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือกฎหมาย มีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองแผ่นดินตามพระราชอัธยาศัย

ดังนั้นเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรจึงได้ยึดอำนาจรัฐเพื่อเปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยเป็นขั้น ๆ ตามลำดับต่อไปนี้

๒.๑.๑

วันที่ ๒๖ มิถุนายน นั้น คณะราษฎรได้ส่งคณะผู้แทนเข้าเฝ้าขอพระราชทาน “**ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินตามที่คณะราษฎรได้ร่างถวาย**” พระมหากษัตริย์ทรงรับไว้พิจารณา

ต่อมาในวันที่ ๒๗ เดือนนั้น ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยังทรงมีพระราชอำนาจสมบูรณ์ ทำการแทนปวงชนชาวสยามได้นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธยพระราชทานธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับที่กล่าวถึงข้างบนนั้นโดยทรงเติมคำว่า “**ชั่วคราว**” ไว้ต่อท้ายคำว่า “**ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน**” ทั้งนี้มีพระราชกระแสรับสั่งแก่คณะราษฎรว่าให้ใช้ธรรมนูญฯ นั้นไปชั่วคราวก่อน แล้วให้เสนอสภาผู้แทนราษฎรตั้งอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฯ ฉบับถาวรขึ้นใช้ต่อไป

ข้อสังเกต

(๑) ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงตราขึ้นโดยถูกต้องทั้งทางนิติบัญญัติและพฤตินัยตามหลักนิติศาสตร์ทุกประการ ซึ่งต่างกับธรรมนูญและรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่เป็นโมฆะ

(๒) ธรรมนูญฯ ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้สถาปนาระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ในระยะหัวต่อระหว่างระบบสมบูรณาญาที่ปกครองสยามเป็นเวลาหลายพันปี กับระบบประชาธิปไตยที่เพิ่งเริ่มเกิดขึ้น (ดูรายละเอียดในธรรมนูญฉบับนั้น)

๒.๑.๒

(๑) รุ่งขึ้นวันที่ ๒๘ เดือนนั้น สภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับแต่งตั้งตามธรรมนูญฯ ชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ได้มีการประชุมครั้งแรก ปรากฏรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๑/๒๔๗๕ ว่า ในบรรดาระเบียบวาระหลายประการนั้น มีระเบียบวาระสำคัญประการหนึ่ง คือ ระเบียบวาระที่จะต้องตั้งอนุกรรมการร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์ มีความตามรายงานการประชุม ดังต่อไปนี้

“๙. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ประธานสภาฯ) กล่าวว่า บัดนี้ ถึงระเบียบวาระที่จะต้องตั้งอนุกรรมการร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์

หลวงประดิษฐมนูธรรมแถลงต่อไปว่า ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับนี้เป็นธรรมนูญชั่วคราว เพราะว่าเราได้สร้างขึ้นด้วยเวลาฉุกเฉินทุกกระทันหัน อาจจะมีที่บกพร่องอยู่บ้างก็ได้ จึงควรที่จะได้ผู้มีความรู้ความชำนาญในการนี้เป็นอนุกรรมการตรวจแก้ไขเพิ่มเติมเสียใหม่ให้เรียบร้อยบริบูรณ์

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกล่าวว่า ถ้ากระนั้นขอให้ท่านเลือกผู้ควรเป็นอนุกรรมการชั้นชุดหนึ่ง แล้วจะได้มอบให้ร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้แก้ไขเพิ่มเติมต่อไป

ที่ประชุมตกลงเลือก
 พระยามโนปกรณนิติธาดา
 พระยาเทพวิฑูร
 พระยามานวราชเสวี
 พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์
 พระยาปรีदानฤเบศร์
 หลวงประดิษฐ์มนูธรรม
 หลวงสินาดโยธารักษ์
 ๗ นายนี้เป็นอนุกรรมการ”

ต่อมาสภาฯ ได้ลงมติตั้งอนุกรรมการเพิ่มอีก ๒ นาย คือ พลเรือโท

พระยาราชวังสัน และพระยาตรีวิศาลวาจา

ผู้สอนและผู้ศึกษาประวัติรัฐธรรมนูญของประเทศไทยที่อาศัยเอกสารหลักฐาน (Authentic Document) เป็นหลัก แทนที่จะสอนหรือศึกษาจากคำบอกเล่า (หรือสอนจากเรื่องที่ถูกหมายลักษณะพยานอังกฤษเรียกว่า "Hearsay") นั้น ก็คงจะให้ความเป็นธรรมแก่คณะราษฎรว่า ในบรรดารายชื่ออนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ๙ คนนั้น มีสมาชิกคณะราษฎรเพียงคนเดียวคือ "หลวงประดิษฐ์มนูธรรม" ส่วนอีก ๘ คนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีใช้สมาชิกคณะราษฎร ฉะนั้น การที่ผู้สอนบางคนได้สอนให้สานุศิษย์ของตนหลงเข้าใจว่าการร่างรัฐธรรมนูญฯ ซึ่งต่อมาเรียกชื่อว่า "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม" (ฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕) ได้เป็นไปตามความประสงค์ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) นั้น จึงเป็นการสอนที่บิดเบือนความจริง คือ ประการที่หนึ่งในทางปฏิบัตินั้น หลวงประดิษฐ์มนูธรรมคนเดียวไม่สามารถที่

จะบังคับหรือใช้อิทธิพลต่อผู้ทรงคุณวุฒิอีก ๘ คน ให้ต้องยอมตามความเห็นของ หลวงประดิษฐ์ฯ คนเดียวได้ ประการที่สอง พระยามโนปกรณ ๗ ประธาน คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฯ ก็ได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันศุกร์ที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ว่ารัฐธรรมนูญฯ ซึ่งต่อมาเรียกว่า “รัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๔๗๕” นั้นได้มีการติดต่อกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ซึ่งปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ดังต่อไปนี้

“อนึ่ง ข้าพเจ้า (พระยามโนฯ) ขอเสนอด้วยว่า ในการร่าง พระธรรมนูญนี้ อนุกรรมการได้ทำติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดเวลา จนถึงอาจจะกล่าวได้ว่า ได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอดใน ร่างที่เสนอมานี้ ได้ทุลเกล้าฯ ถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการ แล้ว และที่กล่าวได้ว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่แต่เพียงทรงเห็นชอบ ด้วย อย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้น เป็นที่พอ พระราชหฤทัยมาก บัดนี้ ข้าพเจ้าขอโอกาสกล่าวถึงข้อความใน รัฐธรรมนูญนี้บ้างเพียงเป็นข้อความนำความคิดของท่านทั้งหลายที่จะ ไปพิจารณาและจะได้มาโต้เถียงกันในวันหน้า”

(๒) ท่านที่สอนและท่านที่ศึกษาด้วยรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม

๒๔๗๕ ย่อมพบว่ามาตรา ๑๖ อันเป็นบทถาวรของรัฐธรรมนูญฉบับนั้นได้ บัญญัติไว้ว่า

สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งราษฎรเป็น

ผู้เลือกตั้งขึ้น

ทั้งนี้ แสดงว่าบทอาวธของรัฐธรรมนูญฉบับนั้น เป็นไปตามระบบประชาธิปไตยดังกล่าวมาแล้ว คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา มิใช่โดยการแต่งตั้ง

(๓) รัฐสภาตามระบบรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียว โดยมีได้มีพฤฒสภาหรือวุฒิสภา

(๔) ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ได้แถลงชี้แจงตามที่ปรากฏในรายงานการประชุมสภาฯ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ดังต่อไปนี้

“หมวด ๓ เป็นบทเฉพาะกาล ในพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญชั่วคราวกำหนดเวลาไว้เป็น ๓ สมัย คือ สมัย ๑ สมัย ๒ สมัย ๓ บทเฉพาะกาลนี้เป็นบทที่บัญญัติเฉพาะระหว่างเวลาที่ก่อนถึงสมัยที่ ๓ อันเป็นสมัยสุดท้าย ความสำคัญของหมวดนี้มีอยู่ในมาตรา ๖๕ บัญญัติลักษณะแห่งการก่อตั้งสภาขึ้นให้มีสมาชิกประเภทที่ ๑ ราษฎรเลือกตั้งขึ้น สมาชิกประเภทที่ ๒ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้น ที่มีสมาชิก ๒ ประเภทนี้ก็เพราะเหตุว่า เราเพิ่งมีรัฐธรรมนูญขึ้น ความคุ้นเคยในการปฏิบัติการตามรัฐธรรมนูญยังไม่แพร่หลายทั่วถึง ฉะนั้นจึงให้มีสมาชิกประเภทซึ่งเห็นว่าเป็นผู้คุ้นเคยการงานแล้วช่วยปฏิบัติงาน ทำร่วมมือกันไปกับสมาชิกประเภทที่ ๑ ที่ราษฎรเลือกตั้งมา

การทำเช่นนี้ ถ้าแม้เราอ่านรัฐธรรมนูญที่มีใหม่แล้ว มีอย่างนี้เสมอ เมื่อต่อไปสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นทำงานไปได้เองแล้วก็จักดำเนินการต่อไป”

อนึ่ง ก่อนแถลงต่อสภาฯ พระยามโนฯ ได้แจ้งให้คณะรัฐมนตรีทราบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) ทรงเห็นชอบด้วยที่ให้มีบทเฉพาะกาลดังกล่าว โดยรับสั่งว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาฯ มาเป็นการปกครองที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญฯ นั้นเป็นการ “เปลี่ยนหลักมูลสำคัญ” ของระบบปกครองแผ่นดิน ฉะนั้นจึงต้องมีเวลาพอสมควรที่ระบบใหม่จะรับช่วงต่อไป โดยเรียบร้อยได้

“มาตรา ๖๕ แห่งบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มีความดังต่อไปนี้

มาตรา ๖๕ เมื่อราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษาสามัญมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด และอย่างช้าต้องไม่เกินกว่าสิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทมีจำนวนเท่ากัน

(๑) สมาชิกประเภทที่ ๑ ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นตามเงื่อนไขในบทบัญญัติมาตรา ๑๖ และ ๑๗

(๒) สมาชิกประเภทที่ ๒ ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในระหว่างเวลาที่ใช้บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕”

๒.๑.๓

เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ขุนบุรีสการกิตติคดี ผู้แทนราษฎร (ประเภทที่ ๑) แห่งจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีสมาชิกราษฎรประเภทที่ ๑ จำนวนไม่ต่ำกว่า ๑ ใน ๔ แห่งจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดเป็นผู้รับรอง โดยอ้างเหตุจำเป็นหลายประการเพื่อความมั่นคงของประเทศ ได้เสนอญัตติแก้ไขบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญจาก ๑๐ ปี เป็น ๒๐ ปี

รัฐบาลสมัยนั้น (จอมพลพิบูลฯ เป็นนายกรัฐมนตรี) เห็นว่าสงครามใหญ่ในยุโรปได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๓๙ (พ.ศ. ๒๔๘๒) และสงครามที่ญี่ปุ่นทำต่อประเทศจีนได้ลุกลามมาถึงอินโดจีนนั้น กำลังขยายตัวที่จะเข้ามาถึงประเทศไทยได้ ฉะนั้น จึงเห็นด้วยกับญัตติของผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ดังกล่าวมานั้น

ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ลงมติรับหลักการแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวด้วยคะแนนเสียงไม่ต่ำกว่า ๓ ใน ๔ แห่งจำนวนสมาชิกทั้งหมด และพิจารณาต่อไปตามวิธีการแก้ไขรัฐธรรมนูญตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนั้น มาตรา ๖๓ แล้วประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓

๒.๑.๔

เมื่อบทเฉพาะกาลดังกล่าวแล้วได้ใช้มาถึงปีที่ ๑๔ ก็ได้เลิกไป ดังปรากฏความในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ ๒๔๘๙ ดังต่อไปนี้

“ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้นได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราช

ทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบ
 ประชาธิปไตย อันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนั้นจะได้อำนาจความเจริญให้เกิด
 แก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ทราบซึ่งถึง
 คุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการณ์
 บ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบท
 เฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้น และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้น
 ปรีกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะ
 ผู้ก่อการฯ ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาดทลงกันแล้ว
 รัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร
 เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการ
 วิสามัญคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่ารัฐธรรมนูญแห่ง
 ราชอาณาจักรไทยนี้ สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร
 เพื่อให้เหมาะสมกับสถานะการณ์ของบ้านเมืองและเพื่อให้การปกครอง
 ระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้น
 คว้าตรวจสอบรัฐธรรมนูญตามคำเสนอข้างต้นนี้ กรรมาธิการคณะ
 นี้ได้ทำการตลอดสมัยของรัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ คณะนาย
 ทวี บุณยเกตุ และคณะหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช

ต่อมาคณะรัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการ
 ชันคณะหนึ่งเพื่อรวบรวมความเห็น และเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็น
 ร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อกรรมการคณะนี้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คณะ

รัฐมนตรีได้พิจารณาแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ประชุมปรึกษาหารือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ และคณะผู้ก่อการ ฯ ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ที่ประชุมได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา เมื่อกรรมการได้ตรวจพิจารณาแก้ไขแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณารับหลักการแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง

บัดนี้ คณะกรรมาธิการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จเรียบร้อยแล้วเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เมื่อทรงพระราชวิจารณ์แล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า ประชากรของพระองค์ประกอบด้วยวุฒิปัญญาในรัฐบาลนโยบายสามารถจรดโลงประเทศชาติของตนในอันที่จะก้าวไปสู่สากลอารยธรรมแห่งโลกได้โดยสวัสดิ์

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ ประสิทธิ์ประศาสน์ประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นต้นไป และให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมนี้ แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม

ว่าด้วยนามประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๒ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม
ว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช ๒๔๘๓ และรัฐธรรมนูญแก้ไข
เพิ่มเติมว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช
๒๔๘๕

(๑) รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ได้บัญญัติให้รัฐสภา
ประกอบด้วย “พฤฒสภา” (Senate) กับ “สภาผู้แทน”

สมาชิกพฤฒสภา และสมาชิกสภาผู้แทนเป็นผู้ที่ราษฎร
เลือกตั้งขึ้น มิใช่โดยการแต่งตั้ง จึงเป็นผู้แทนของปวงชนอย่าง
สมบูรณ์ ในการแสดงมติแทนปวงชนในสภาฯ และรัฐสภา
ดังกล่าวนี้ ฉะนั้นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ จึงเป็นรัฐธรรมนูญ
ประชาธิปไตยตามลักษณะแห่งความเป็น “ประชาธิปไตย
สมบูรณ์” ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้นิยาม
คำว่า “ประชาธิปไตย” ไว้ว่า “ระบบปกครองที่ถือมติปวงชน
เป็นใหญ่”

(๒) มาตรา ๒๔ แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้บัญญัติไว้
ดังต่อไปนี้

“พฤฒสภาประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้ง มี
จำนวนแปดสิบคน (๘๐)

สมาชิกพฤฒสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ
การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา ให้ใช้วิธีลงคะแนน
ออกเสียงโดยทางอ้อมและลับ”

หมายเหตุ

(ก) นอกจากสมาชิกพรรคสภาเป็นที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๘ ยังได้กำหนดไว้ว่า **“สมาชิกพรรคสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ”** ทั้งนี้เพื่อป้องกันรัฐบาลสั่งข้าราชการที่ต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาของรัฐบาลลงสมัครเป็นสมาชิกพรรคสภา ซึ่งจะทำให้รัฐบาลที่เป็นฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือพรรคสภาซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ อันจะเป็นการทำลายหลักการซึ่งจะขัดต่อประชาธิปไตย

(ข) จำนวนสมาชิกพรรคสภานั้นกำหนดไว้ให้มีเพียง **“แปดสิบคน (๘๐)”** คือ เป็นจำนวนต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทน ๑๗๘ คน ที่ได้รับการเลือกตั้งตามหลักเกณฑ์แห่งมาตรา ๙๑ ของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๘

(ค) ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นแม่บทของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ที่มีผู้โฆษณาชวนเชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญใด ๆ ของไทยนั้น ได้บัญญัติให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง มิใช่เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้ง แม้กระนั้นก็ยังได้กำหนดให้วุฒิสภามีจำนวน ๑๐๐ คน จึงเป็นผลว่าในระยะเริ่มแรกของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้น วุฒิสภามีจำนวนมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทน ๑ คน เพราะบทบาทเฉพาะกาลของฉบับ ๒๔๙๒ นั้นให้สมาชิกสภาผู้แทน ๙๙ คน (ที่ได้รับการเลือกตั้งตามหลักเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับ ๙ พ.ย. ๒๔๙๑ ซึ่ง **“คณะรัฐประหาร ๙ พ.ย.”** เป็นผู้จัดทำขึ้นมีฉายาว่า **“รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม”**) นั้นเป็นสมาชิกสภาผู้แทนต่อไปตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ด้วย และแม้ต่อมาจะได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นตามหลักเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็ดี แต่

จำนวนที่เลือกตั้งเพิ่มขึ้นก็มีเพียงจำนวน ๒๑ คน เมื่อรวมกับ ๙๙ คน ที่โอนมาจาก “ฉบับใต้ตุ่ม” แล้ว จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนตามฉบับ ๒๔๙๒ ก็มีจำนวน ๑๒๐ คน คือ มากกว่าวุฒิสมาชิกเพียง ๒๐ คนเท่านั้น

(๓) เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๙๙ ซึ่งคณะราษฎรถือว่าได้ปฏิบัติหน้าที่สำเร็จตามที่ได้แถลงไว้แก่ราษฎรเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว คณะราษฎรจึงสลายตัวผู้ก่อการ ฯ หรือสมาชิกคณะราษฎร จึงได้แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพธุรกิจของตนคือ ส่วนหนึ่งไปประกอบธุรกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง, อีกส่วนหนึ่งสมัครใจรับใช้ชาติทางการเมือง โดยสังกัดพรรคการเมืองต่าง ๆ ตามทรรศนะคติของแต่ละคน อาทิ นายควง อภัยวงศ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคประชาธิปไตย พล.ร.ต. ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคแนวรัฐธรรมนูญ, นายสงวน ตุลารักษ์ กับเพื่อนส่วนหนึ่งสังกัดพรรคสหชีพ ฯลฯ ส่วนผมมิได้สังกัดพรรคใด

ข้อสังเกต

ระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยฉบับ ๒๔๙๙ ได้ใช้มาเพียง ๑ ปี ๕ เดือน ๓๐ วันเท่านั้น ครั้นแล้วบุคคลคณะหนึ่งที่เรียกว่า “คณะรัฐประหาร” ก็ได้ยึดอำนาจรัฐทำการล้มระบบประชาธิปไตยที่สถาปนาโดยรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๙

ต่อจากนั้นก็มิบุคคลหรือคณะบุคคลอื่นอีกหลาย ๆ คณะ หลายกลุ่มซึ่งมิใช่คณะราษฎรบริหารราชการแผ่นดิน ตามระบบที่แตกต่างกับคณะราษฎร คณะบุคคลหรือบุคคลอื่น ๆ ดังกล่าว ก็มีชื่อของแต่ละคณะปรากฏแจ่มอยู่แล้ว อาทิ

- (๑) คณะรัฐประหาร (๘ พ.ย. ๒๔๙๐)
- (๒) คณะบริหารประเทศชั่วคราว (๒๙ พ.ย. ๒๔๙๔)
- (๓) คณะทหาร (๑๖ ก.ย. ๒๕๐๐)
- (๔) คณะปฏิวัติ (๒๐ ต.ค. ๒๕๐๑)
- (๕) คณะปฏิวัติ (๑๗ พ.ย. ๒๕๑๔)
- (๖) สมัชชาแห่งชาติ (๑๐ ธ.ค. ๒๕๑๖)
- (๗) คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน (๖ ต.ค. ๒๕๑๙)
- (๘) คณะปฏิวัติ (๒๐ ต.ค. ๒๕๒๐)
- (๙) รัฐบาลที่ตั้งขึ้นตามระบบต่าง ๆ ซึ่งมีได้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ

ประชาธิปไตย

๒.๑.๖

หลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่ได้แถลงต่อมวลราษฎร เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ฯ ซึ่งคณะราษฎรได้ปฏิบัติสำเร็จไปก่อนสลายตัวเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๘๙ นั้นมีดังต่อไปนี้

หลักประการที่ ๑ จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

ผมขอให้ท่านที่สนใจโปรดระลึกถึงฐานะของสยาม หรือประเทศไทย ก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ว่าสมัยนั้นประเทศไทยไม่มีความเป็นเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ เพราะจำต้องทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศทุนนิยมสมัยใหม่ที่เรียกว่า “จักรวรรดินิยม” (Imperialism) หลายประเทศที่มีสิทธิพิเศษเหนือประเทศไทยหลายประการ อาทิ คนในบังคับต่างประเทศ

เหล่านั้นทำผิดในดินแดนประเทศไทย แต่ศาลไทยก็ไม่มีอำนาจตัดสินชำระ
 ลงโทษคนทำผิดเหล่านั้น หากรัฐบาลไทยต้องส่งตัวคนต่างประเทศที่ทำผิดนั้น
 ไปให้ศาลกงสุลของต่างประเทศชำระคดี แม้อ้อมบางประเทศ อาทิ อังกฤษ
 และฝรั่งเศสยอมผ่อนผันให้มีศาลต่างประเทศ และศาลคดีต่างประเทศซึ่ง
 ประกอบด้วยผู้พิพากษาไทย และที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปร่วมพิจารณา
 พิพากษาคคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศสนั้นก็ตาม แต่ในสนธิสัญญาก็ได้
 กำหนดไว้อีกว่า ถ้าความเห็นของผู้พิพากษาไทยกับที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป
 ขัดแย้งกัน ก็ให้ถือเอาความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปเป็นใหญ่กว่า
 ความเห็นของผู้พิพากษาไทยโดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้พิพากษาไทยมีจำนวนมากกว่า
 ที่ปรึกษาชาวยุโรป แม้กระนั้นในสนธิสัญญาก็ยังได้กำหนดไว้อีกว่า คดีที่อยู่
 ในศาลต่างประเทศนั้นกงสุลอังกฤษก็ยังมีอำนาจที่จะถอนคดีไปชำระที่ศาลกงสุล
 อังกฤษได้ สถานกงสุลของหลายประเทศมีศาลและมีคุกสำหรับคนในบังคับ
 ของตนโดยเฉพาะ และสิทธิพิเศษอื่น ๆ ที่เรียกตามศัพท์กฎหมายระหว่าง
 ประเทศว่า “สภาพนอกอาณาเขต” (Extraterritoriality)

ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้นประเทศจักรวรรดินิยมดังกล่าวก็มีสิทธิพิเศษ
 ตามสนธิสัญญาไม่เสมอภาค คือประเทศไทยถูกบังคับให้เก็บภาษีขาเข้าได้เพียง
 ร้อยละ ๓ ของราคาสินค้าขาเข้า แม้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้มีการ
 แก้ไขสนธิสัญญาให้ได้สิทธิมากขึ้น แต่ยังมีข้อกำหนดอัตราภาษีศุลกากรไว้อีก
 หลายประการ อีกทั้งจักรวรรดินิยมหลายประเทศได้มีสิทธิพิเศษโดยได้สัมปทาน
 ป่าไม้ เหมืองแร่ การเดินเรือ ฯลฯ และมีอำนาจกับอิทธิพลในทางการเมือง
 เหนือประเทศไทย

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๐ รัฐบาลซึ่งพระยาพหลฯ หัวหน้าคณะราษฎร เป็นนายกรัฐมนตรีนั้นได้บอกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศจักรวรรดินิยมหลายประเทศดังกล่าวแล้ว ได้มีการเจรจาสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่ประเทศไทยได้เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ทุกประการ

ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งประเทศไทยถูกกองทัพญี่ปุ่นรุกราน สมาชิกคณะราษฎรจำนวนมากก็ได้เป็นสมาชิกขบวนการเสรีไทยซึ่งได้ร่วมมือกับสัมพันธมิตรในการต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกราน อันเป็นผลให้สัมพันธมิตรรับรองความเป็นเอกราชของชาติไทย ดังปรากฏตามเอกสารหลักฐานต่างๆ ซึ่งผมได้นำลงพิมพ์ไว้ในหนังสือของผมว่าด้วย “จดหมายของนายปรีดี พนมยงค์” ถึงพระพิศาลสุขุมวิท เรื่อง “หนังสือจดหมายเหตุของเสรีไทยเกี่ยวกับปฏิบัติการในแคนดี้ นิวเดลี และสหรัฐอเมริกา”

หลักประการที่ ๒ จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อการลดน้อยลงให้มาก

ผมหวังว่าท่านที่มีใจเป็นธรรมสามารถเปรียบเทียบสถิติการประทุษร้ายต่อกันสมัยก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กับภายหลัง ๒๔ มิถุนายนปีนั้นว่าจำนวนการประทุษร้ายภายหลัง ๒๔ มิถุนายน นั้นได้ลดน้อยลงมากเพียงใด และขอให้เปรียบเทียบสถิติการประทุษร้ายภายหลังวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ อันเป็นวันล้มระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ มาจนถึงปัจจุบันนี้ว่าการประทุษร้ายต่อกันได้เพิ่มมากขึ้นขนาดไหน

หลักประการที่ ๓ จะต้องบำรุงความสุขของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ

ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

ผมหวังว่าหลายคนก็ทราบแล้วว่า ผมในนามของสมาชิกคณะราษฎร ส่วนมากได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตามหลักประการที่ ๓ นั้น แต่ก็เกิดอุปสรรคขัดขวางที่ไม่อาจวางโครงการตามเค้าโครงการที่ผมได้เสนอนั้นได้ แม้กระนั้นคณะราษฎรก็ได้พยายามที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยหางานให้ราษฎรจำนวนมากได้ทำ จึงไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก ขอให้ท่านที่มีความปรารถนาดี โปรดพิจารณาสถิติการโจรกรรมอันเนื่องมาจากความอดอยากของราษฎรนั้นในสมัยก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กับภายหลัง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และภายหลัง ๘ พฤศจิกายน ๑๙๙๐ เป็นต้นมาตาม ที่ปรากฏชัดแจ้งอยู่ในเวลานี้

หลักประการที่ ๔ จะต้องให้ราษฎรได้สิทธิเสมอภาคกัน

ผมขอให้ท่านศึกษาประวัติศาสตร์แห่งความไม่เสมอภาคระหว่างคนไทย นั้นย่อมทราบแล้วว่าก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้น หม่อมเจ้าขึ้นไปมีสิทธิพิเศษกว่าสามัญชนหลายประการ อาทิ ในทางการศาลที่ท่านเหล่านั้นต้องหาเป็นจำเลยในคดีอาญาก็ไม่ต้องขึ้นศาลอาญา หากพระองค์ ทรงขึ้นต่อศาลกระทรวงวังเป็นพิเศษ ฯลฯ

ต่อมา ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราว ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้สถาปนาสิทธิเสมอภาคกันของราษฎรไทยทั้งหลายอันเป็นแม่บทของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ และ ๙ พ.ค. ๒๔๘๙

หลักประการที่ ๕ จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

ผมหวังว่าท่านที่มีใจเป็นธรรมย่อมเปรียบเทียบได้ว่า เมื่อก่อน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ราษฎรมีเสรีภาพสมบูรณ์อย่างใดบ้างเมื่อเทียบกับหลัง ๒๔ มิถุนายนนั้น และเทียบกับภายหลังรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ อันเป็นวันล้มระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นั้นว่า แม้แต่จะได้มีการเขียนเรื่องสิทธิเสรีภาพของราษฎรไว้ แต่ในทางปฏิบัติได้มีการหลีกเลี่ยงโดยวิธีประกาศภาวะฉุกเฉินและประกาศกฎอัยการศึกเกินกว่าความจำเป็นเพียงใดบ้าง

หลักประการที่ ๖ จะต้องให้การศึกษอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ผมหวังว่าท่านที่มีใจเป็นธรรมย่อมเปรียบเทียบได้ว่าเมื่อก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้นการศึกษาได้ถูกจำกัดอย่างไร และภายหลัง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ราษฎรได้สิทธิศึกษาอย่างเต็มที่เพียงใด และภายหลัง ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ราษฎรต้องถูกจำกัดการศึกษาอย่างใดบ้าง

๓. เหตุแห่งความผิดพลาดของการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน

เหตุแห่งความผิดพลาดของการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน มี ๒ ประเภท คือ

ประเภท ๑ เหตุแห่งความผิดพลาดที่เหมือนกันกับทุกขบวนการเมือง

ประเภท ๒ เหตุแห่งความผิดพลาดของคณะราษฎรโดยเฉพาะ

๓.๑

เหตุแห่งความผิดพลาดที่เหมือนกันกับทุกขบวนการเมือง คือ ความขัดแย้งภายในขบวนการ ฯ

ทุกคณะพรรคการเมืองที่ต่อสู้ระหว่างกันตามวิถีทางรัฐสภานั้นก็มีความขัดแย้งภายในพรรคนั้น ๆ แม้ว่าคณะพรรคใดได้อำนาจรัฐแล้วก็ดี แต่ความขัดแย้งภายในคณะพรรคนั้นก็ยังคงมีอยู่ ดังนั้นจึงปรากฏว่าคณะพรรคมากหลายได้มีการแตกแยกออกเป็นหลายส่วนหรือสลายไปทั้งคณะพรรค

ส่วนคณะพรรคหรือขบวนการที่ใช้วิธีต่อสู้ทางอาวุธนั้นก็ปรากฏความขัดแย้งและการแตกแยกทำนองเดียวกันดังกล่าวข้างบนนี้

ประวัติศาสตร์แห่งสมัยระบบศักดินาแห่งมนุษยชาตินั้น แสดงตัวอย่างที่มีคณะบุคคลหนึ่งใช้วิธีต่อสู้ทางอาวุธ ต่อสู้ผู้ครองอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ภายในคณะพรรคนั้นเองก็มีบุคคลที่มีความโลภ และความริษยาซึ่งเกิดจากรากฐานแห่งความเห็นแก่ตัว (Egoism) ขนาดหนักนั้นใช้วิธีทำลายคนในคณะเดียวกัน เพื่อตนคนเดียวเป็นศูนย์กลางแห่งกิจการทั้งหลาย (Egocentrism)

ประวัติศาสตร์แสดงตัวอย่างด้วยว่าคณะพรรคหรือขบวนการเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบประชาธิปไตยแบบเจ้าสมบัติ (Bourgeois Democracy) โดยการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ (พ.ศ. ๒๓๓๒) นั้น ภายหลังจากที่ขบวนการนั้นได้ชัยชนะต่อระบบเก่าแล้ว ภายในขบวนการนั้นก็เกิดความขัดแย้งระหว่างส่วนที่ก้าวหน้ากับส่วนที่ถอยหลังเข้าคลอง

ในประเทศจีน ขบวนการ “ไต้ผิง” ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๐ (พ.ศ. ๒๓๙๓) แล้วสามารถต่อสู้ได้ชัยชนะต่อราชวงศ์แมนจูในดินแดนส่วนใต้ของจีน จึงได้ตั้งเมืองหลวงขึ้นที่เมืองนานกิง แล้วในไม่ช้า “ฮูงเซี้ยว-ฉวน” หัวหน้าขบวนการไต้ผิงได้ตั้งตนเป็นจักรพรรดิองค์ใหม่ของจีน และตั้งหัวหน้ารอง ๆ เป็นเจ้าตามลำดับ ครั้นแล้วในขบวนการไต้ผิงก็เกิดขัดแย้งกันเอง ในที่สุดราชวงศ์แมนจูกลับมีชัยชนะต่อขบวนการไต้ผิง ต่อมาขบวน

อภิวัดณ์ภายใต้การนำของ “ซุนยัตเซ็น” ได้ชัยชนะล้มระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของจีนสำเร็จใน ค.ศ. ๑๙๑๑ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ภายในขบวนการอภิวัดณ์นั้นก็เกิดขัดแย้งกันและแตกแยกออกเป็นหลายส่วน

ต่อมาขบวนการปลดแอกของประชาชนจีน ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ได้ชัยชนะฝ่ายก๊กมินตั๋งบนผืนแผ่นดินใหญ่จีน และได้สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๔๙ (พ.ศ. ๒๔๙๒) ภายในขบวนการประชาชนจีน และภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็เกิดความขัดแย้งเป็นเหตุให้มีการกวาดล้างบุคคลในพรรคที่เดิมตามแนวทางทุนนิยม และกวาดล้างพวกที่เดินนอกแนวทางพรรคคอมมิวนิสต์จีน

ในสหภาพโซเวียตและประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกก็มีปรากฏการณ์ที่แสดงความขัดแย้งภายในพรรคอย่างรุนแรงถึงขนาดมีการกวาดล้างบุคคลที่ดำเนินตามแนวทางขวาจัดกับซ้ายจัด

ส่วนคณะหรือขบวนการซึ่งทำการ “โต้อภิวัดณ์” (Counter—Revolution) ที่ได้ชัยชนะต่อการอภิวัดณ์แล้ว ภายในคณะหรือขบวนการนั้นๆ เกิดขัดแย้งขึ้น เช่น ฝ่ายนิยมราชาธิปไตยฝรั่งเศสทำการโต้อภิวัดณ์ได้ชัยชนะแล้ว ภายในขบวนการนั้นก็เกิดขัดแย้งระหว่างกันเองในการแย่งชิงการสืบราชสันตติวงศ์

ขบวนการฟาสซิสต์อิตาลีและขบวนการนาซีเยอรมันซึ่งได้ชัยชนะต่อการอภิวัดณ์ประชาธิปไตยในประเทศของตนแล้ว ขบวนการดังกล่าวก็เกิดขัดแย้งภายใน ซึ่งได้มีการกวาดล้างบุคคลที่มีทัศนะต่างกับผู้นำของประเทศนั้นๆ

ทุก ๆ คณะพรรค ทุก ๆ ขบวนการก็มีคำขวัญเรียกร้องให้สมาชิกของตนมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน แต่ก็ไม่ปรากฏว่าภายในขบวนการใดสมาชิกจะมีความสามัคคีกลมเกลียวกันได้ตลอด ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามกฎธรรมชาติแห่งความขัดแย้งที่มีอยู่ภายในกลุ่มและสังคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องยืดยวาลิกซึ่งควรแก่การศึกษา

การที่มีความขัดแย้งภายในคณะพรรคหรือขบวนการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เปลี่ยนระบบสังคมเก่ามาเป็นระบบสังคมใหม่ที่ก้าวหน้าขึ้น ก็เพราะเหตุสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

(๑) คณะพรรคหรือขบวนการดังกล่าวย่อมเกิดขึ้นในสังคมเก่านั่นเอง เพราะเมื่อยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงก็จะมีการจุดคิดคณะพรรคหรือขบวนการปฏิวัติขึ้นในสังคมใหม่ที่ยังมีได้เกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่ท่านหนึ่งได้เปรียบเทียบเป็นใจความว่า **“การจุดของปฏิวัตินั้นเปรียบเหมือนมนุษย์ ก่อนจะเป็นตัวตนก็ต้องเริ่มจุดขึ้นจาก “มดลูก” (Womb) ของมารดา”** หมายความว่าสังคมเก่าตนเองเป็นที่จุดของการปฏิวัติเพื่อสังคมใหม่

(๒) ดังนั้นคณะพรรคหรือขบวนการปฏิวัติเพื่อสถาปนาระบบสังคมใหม่นั้น จึงประกอบด้วยบุคคลที่กำเนิดในสังคมเก่าตนเอง แต่เป็นบุคคลส่วนที่ก้าวหน้าซึ่งสละจุดยืนหยุดในระบบเก่ามาพลีชีพเพื่อสถาปนาระบบสังคมใหม่ที่ก้าวหน้า

แต่โดยที่บุคคลส่วนที่ก้าวหน้านั้นเกิดมาและเคยมีความเป็นอยู่ในสังคมเก่า จึงย่อมมีซากทรรศณะและความเคยชินของสังคมเก่าติดตัวอยู่ ซึ่งสละซากเก่า ๆ ได้ต่าง ๆ กัน คือ

ประเภทที่ ๑ สละพรรคและความสะดวกขึ้นของสังคมเก่าได้มาก
ตลอดไปเพื่อรับใช้สังคมใหม่ที่สถาปนาขึ้นนั้นให้พัฒนาก้าวหน้าเพื่อเข้าสู่ระบบ
ประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ประเภทที่ ๒ สละเพียงเท่าที่ได้สถาปนาระบบสังคมใหม่ขึ้นแล้ว
พอใจเพียงแค่นั้น

ประเภทที่ ๓ สละสิ่งดังกล่าวจนถึงสถาปนาระบบสังคมใหม่ ครั้น
แล้วก็ฟื้นซากพรรคและเผด็จการทาส — ศักดินาขึ้นมาจนกลายเป็น **“โต้-
อภิวัดน์ ต่อการอภิวัดน์”** ซึ่งตนเองได้เคยพลีชีพร่วมกับคณะพรรค
หรือขบวนการได้กระทำ บุคคลดังกล่าวนี้จึงขัดแย้งกับส่วนที่เป็น **“อภิวัดน์”**
ภายในคณะพรรคหรือขบวนการนั้น

๓.๒

เหตุแห่งความผิดพลาดของคณะราษฎรโดยเฉพาะ

ประการที่ ๑ ขาดการศึกษาถึงกฎแห่งความขัดแย้งในขบวนการ
เมืองและตัวอย่างในประวัติศาสตร์ดังกล่าวในข้อ ๓.๑ นั้น จึงทำให้สมาชิก
ส่วนมากขาดความระมัดระวังต่อการที่สมาชิกจำนวนหนึ่งฟื้นซากพรรคและเผด็จ
การทาส—ศักดินาซึ่งเป็น **“การโต้อภิวัดน์”** ต่อการอภิวัดน์ซึ่งตนเองได้
เคยพลีชีพร่วมกับคณะ

ประการที่ ๒ คิดแต่เพียงเอาชนะทาง **“ยุทธวิธี”** ในการยึด
อำนาจรัฐเป็นสำคัญ โดยมีได้คิดให้รอบคอบว่าจะรักษาชัยชนะนั้นไว้ได้อย่างไร
จึงจะไม่ถูก **“การโต้อภิวัดน์”** (Counter—Revolution) ซึ่งจะทำให้ชาติ
ต้องเดินถอยหลังเข้าคลอง

ประการที่ ๓ นอกจากท่านหัวหน้าคณะราษฎร ๓ ท่านคือ พระยาพหลพลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, และพระยาฤทธิอัคเนย์, มีความรู้ความชำนาญการทหารสามารถนำคณะยึดอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ส่วนสมาชิกหลายคนแม้มีความรู้ทางทฤษฎีเกี่ยวกับการสถาปนาประเทศ แต่ก็ขาดความชำนาญในการปฏิบัติและขาดความชำนาญในการติดต่อกับราษฎรอย่างกว้างขวาง

ประการที่ ๔ การเชิญท่านข้าราชการเก่ามาร่วมบริหารประเทศนั้น ผมหวังให้ท่านเหล่านั้นก้าวหน้ามากเกินไปกว่าที่ท่านจะทำได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงใน ขบวนการอภิวัฒน์ถึงกับมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญถาวรฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

สรุป

ผมขอเสนอเรื่อง “**คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน**” พอสังเขปเพียงเท่าที่ได้กล่าวมานั้น โดยขอยืนยันว่าคณะราษฎรส่วนรวมมีอุดมการณ์และปณิธานอย่างบริสุทธิ์เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์ แต่การปฏิบัติเพื่ออุดมการณ์และปณิธานนั้นมีความผิดพลาดบกพร่องที่ทำให้การสถาปนารัฐธรรมนูญประชาธิปไตยนั้นต้องล่าช้ามาจนถึงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙

แม้ว่าในระหว่างทางดำเนินนั้น คณะราษฎรส่วนรวมต้องประสบแก่การโต้อภิวัฒน์ภายในคณะ และจากภายนอกคณะ แต่คณะราษฎรส่วนรวมก็ได้พัฒนาชาติไทยให้สำเร็จตามหลัก ๖ ประการดังที่ผมเสนอไว้แล้วในข้อ ๒.๒ นั้น

ขอให้ท่านทั้งหลายโปรดสังเกตว่า ภายหลังจากรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ที่ได้ล้มระบบปกครองตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๙ เป็นต้นมาจนถึง ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๕ ก็เป็นเวลากว่า ๓๕ ปีแล้ว ประชาธิปไตยก็ยังล้มลุกคลุกคลานตลอดมา

เกจืออาจารย์บางพวกที่แสดงว่าก้าวหน้าก็ไม่เกือกู่ล ชนรุ่นใหม่ที่เข้าใจ เหตุแท้จริงที่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาประชาธิปไตย หากท่านเหล่านั้นมุ่งหน้าที่จะชูดเอาคณะราษฎรที่ล้มสลายไปแล้วนั้นขึ้นมาต่อสู้ด้วยการเสาะหาเรื่องที่เป็นคำบอกเล่า (Hearsay) มาเป็นหลักฐานการใส่ความคณะราษฎรดังที่ผมได้กล่าวถึงบางประการแล้วนั้น และชัดว่าคณะราษฎรไม่ทำให้ราษฎรเข้าใจรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ราษฎรจึงเข้าใจว่า **“รัฐธรรมนูญคือ ลูกพระยาพหลฯ”** ท่านที่มีสติปัญญาที่ย่อมสังเกตเห็นตรารัฐธรรมนูญซึ่งมีพานประดิษฐานคัมภีร์รัฐธรรมนูญ ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้นั้นได้ทำขึ้นตั้งแต่คณะราษฎรมีหน้าที่บริหารหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ราษฎรไทยจึงไม่อาจเข้าใจผิดว่า **“รัฐธรรมนูญคือลูกพระยาพหลฯ”** ส่วนใจความสำคัญตามรัฐธรรมนูญนั้น เกจืออาจารย์บางจำพวกก็ไม่ควรดูหมิ่นคณะสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาจากรัฐบาลคณะราษฎรขอให้ส่งวัดทุกวัดขึ้นแจงแก่ราษฎรและไม่ควรดูหมิ่นหัวหน้าอิสลาม, หัวหน้าคริสตศาสนิก, เจ้าหน้าที่จังหวัด, อำเภอ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ที่มีสติปัญญาพอขึ้นแจงให้ราษฎรทราบใจความรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

ผมจึงขอให้ประชาชนไทยผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย ที่มีใจเป็นธรรมโปรดพิจารณาเป้าหมายและวิธีการให้ถูกต้อง จึงจะทำให้บังเกิดระบบ

ประชาธิปไตยสมบูรณ์ในประเทศไทยขึ้นมาได้ โดยใช้เวลาไม่เนิ่นนานกว่าที่
คณะราษฎรส่วนรวมได้รับใช้ชาติและราษฎรมาแล้ว

ก่อนจบสุนทรพจน์นี้ ผมขอขอบคุณท่านประธานฯ และท่านกรรมการ
ทุกท่านในงาน “**กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย**” อีกครั้งหนึ่งในความ
ปรารถนาดีอันเป็นวัตถุประสงค์ ๕ ประการของท่าน และผมขออวยพรให้ท่าน
ทั้งหลายรวมทั้งประชาชนชาวไทยผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย ที่มีใจเป็นธรรม
ประสบสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และ
ประสบความสำเร็จในการรับใช้ชาติ และราษฎรให้บรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตย
สมบูรณ์ทุกประการ เทอญ.

ปรีดี พนมยงค์

(ปรีดี พนมยงค์)

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕

ทำไมจึงเป็นวันที่ ๒๔ มิถุนายน

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นวันที่มีการยึดอำนาจ

เปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบบ
ประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย “ทำไมจึงเป็นวันที่
24 มิถุนายน” เป็นเรื่องที่มีผู้ทราบกันน้อยมาก แม้แต่ในบรรดาสมาชิก
คณะผู้ทำการยึดอำนาจในครั้งนั้น ทั้งผู้ที่ได้ล่องลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่
ในเวลานี้ส่วนมากก็ไม่ทราบเรื่องนี้ นอกจากผู้ที่ได้ทราบเรื่องนี้จากปากของ
ข้าพเจ้าเอง รวมทั้งผู้ที่ได้ฟังคำปราศรัยของข้าพเจ้า ในงานระลึกถึงวันที่ ๒๔
มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งสหพันธ์เพื่อเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน ได้จัดให้มี
ขึ้น ณ โรงแรมนิวอิมพีเรียล เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน (๒๕๒๔) ก็มี
บุคคลในวงจำกัดอีกจำนวนหนึ่งซึ่งได้ทราบเรื่องนี้ โดยข้าพเจ้าได้เขียนไว้ใน
คำไว้อาลัยในหนังสือซึ่งพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณหลวงสินธุสงครามชัย ผู้ที่ทราบเรื่องจริง ๆ เติมนักมีอยู่เพียง ๔ คนเท่านั้น
คือ คุณหลวงประดิษฐมนูธรรม, คุณหลวงพิบูลสงคราม, คุณหลวงสินธุ
สงครามชัย และตัวข้าพเจ้าซึ่งเป็นต้นเหตุของเรื่อง คุณหลวงพิบูล และ
คุณหลวงสินธุ ได้ล่องลับไปแล้ว ยังเหลือแต่คุณหลวงประดิษฐ์ฯ กับข้าพเจ้า
เท่านั้นที่จะบอกได้ว่าทำไมจึงเป็นวันที่ ๒๔ มิถุนายน

ในตอนเที่ยงของวันพุธที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๗๕ ข้าพเจ้าได้ไปร่วม
รับประทานอาหารกลางวันกับคุณหลวงประดิษฐ์, คุณหลวงพิบูลฯ และ
คุณหลวงสินธุฯ ที่ร้านอาหารซึ่งเรียกกันว่าร้านข้าวสามสี่ที่สี่กั๊กเสาชิงช้า ใน
เที่ยงวันนั้นเผอิญไม่มีคนพลุกพล่าน และในห้องที่เราเข้าไปนั่งรับประทานอาหาร

อาหารกันนั้นก็มิแต่พวกเรา ๔ คนเท่านั้น ข้าพเจ้าได้โอกาสก็บอกกับท่านทั้งสามว่า ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งทางราชการให้ไปรับตำแหน่งแทนคุณหลวงสุวรรณวาจกสิริกิติ์สถานที่ทดลองการเกษตรควนเนียงทางภาคใต้ และในบ่ายวันนั้น (๒๒ มิถุนายน) ข้าพเจ้าจะต้องเดินทางโดยรถด่วนสายใต้ไปตามคำสั่งข้าพเจ้าจึงขอทราบว่เมื่อไรเราจึงจะลงมือทำการกัน คุณหลวงพิบูลฯ บอกข้าพเจ้าว่ายังกำหนดวันไม่ได้ว่าจะลงมือกันเมื่อไร เพราะคุณประยูร ภมรมนตรีได้ไปบอกพวกเราฝ่ายทหารเรือเป็นความเท็จว่า เราได้กำลังทางทหารบก เช่น ทหารปืนใหญ่ ทหารม้า ทหารราบเป็นต้นไว้ได้มากแล้ว ซึ่งทางฝ่ายทหารเรือทราบต่อมาว่าไม่เป็นความจริง จึงยังไม่ยอมที่จะลงมือทำการจนกว่าจะได้กำลังพอ ทำให้ต้องรอกันต่อไปอีก เพราะฉะนั้นขอให้ข้าพเจ้าเดินทางไปรับตำแหน่งตามคำสั่งก่อนเถิด เมื่อใดเป็นที่แน่นอนว่าจะลงมือกันจึงจะส่งข่าวไปบอกให้ข้าพเจ้าทราบ ข้าพเจ้าได้ฟังดังนั้นก็รู้สึกโกรธขึ้นทันที ข้าพเจ้าบอกกับท่านทั้งสามว่าข้าพเจ้าได้ตัดสินใจไว้ก่อนแล้วว่าจะไม่ไปรับตำแหน่งตามคำสั่ง แต่จะทำเป็นว่าจ้บรถด่วนไปตามกำหนดในบ่ายวันนั้น และจะไปลองลงที่สถานีบางซื่อ ส่วนครอบครัวของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าจะซื้อตั๋วรถไฟให้ไปลงที่สถานีโคกโพธิ์เพื่อให้ไปอยู่กับบิดามารดาของข้าพเจ้าที่ปัตตานี โดยไม่บอกให้ภรรยาหรือใคร ๆ ทราบล่วงหน้า เผอิญพี่ชายคนโตของข้าพเจ้าจะเดินทางไปปัตตานี โดยด่วนในวันนั้นด้วย จึงเป็นโอกาสดีที่ข้าพเจ้าจะฝากฝังพี่ชายให้ช่วยดูแลครอบครัวของข้าพเจ้าในระหว่างการเดินทาง ข้าพเจ้าบอกต่อไปว่าข้าพเจ้าได้นัดไว้แล้วกับคุณเสงี่ยม ซึ่งได้เข้ามาร่วมมืออยู่ในสายของคุณทวี บุญเกิด และข้าพเจ้า ให้ไปคอยรับข้าพเจ้าที่สถานีบางซื่อในบ่ายวันนั้น ข้าพเจ้าจะหลบตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และจะไปปรึกษาตกลงกับคุณบรรจง

และคุณประเสริฐ ศรีจรรยา ว่าภายในเดือนมิถุนายนนั้นถ้าพวกเรายังไม่ตกลงกันให้แน่นอนว่าจะลงมือกันเมื่อใด พวกข้าพเจ้าสามคนก็จะลงมือทำกันก่อนท่านหนึ่งในสามท่านนั้นข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าเป็นผู้ใด ถามข้าพเจ้าว่าทำไมจะลงมือทำก่อนและจะอย่างไร ข้าพเจ้าได้บอกเหตุผลที่จะต้องทำให้ฟังและจะทำโดยเข้าไปยึดตัวเจ้านายที่สำคัญพระองค์หนึ่งไว้เป็นประกัน พวกเราที่ยังวิวาทกันอยู่นั้น จะทำอย่างไรกันต่อไปหรือไม่ข้าพเจ้าไม่คำนึงถึง ท่านทั้งสามได้ฟังดังนั้นก็นิ่งอึ้งกันไป ในขณะที่นั้นข้าพเจ้ากำลังมีโทสะมาก จึงไม่ได้เอาใจใส่ว่าทั้งสามท่านจะพูดกันว่อย่างไรบ้าง ในที่สุดคุณหลวงประดิษฐฯ ก็บอกข้าพเจ้าว่า ในบ่ายวันนั้นให้ข้าพเจ้าขึ้นรถด่วนไปลงที่สถานีตลิ่งชัน เพราะรถด่วนสายได้ไม่หยุดที่บางซื่อ เมื่อลงจากรถด่วนแล้วให้ลงเรือจ้างไปบ้านคุณหลวงสินธุฯ ในคลองบางกอกใหญ่และคอยฟังข่าวอยู่ที่นั่น ข้าพเจ้าได้ฟังคุณหลวงประดิษฐฯ บอกเช่นนั้นแล้วก็รู้สึกคลายความโกรธลง ข้าพเจ้าอนุมานเอาว่า ทั้งสามท่านคงจะปรึกษาดตกลงกันที่จะรับลงมือทำการกันเสียโดยเร็ว ถ้าขึ้นปล่อยให้ข้าพเจ้าทำไปก่อนอย่างบ้าบิ่นโดยไม่ได้คำนึงถึงผลได้ผลเสีย แผนการณ์ที่ได้คิดกันไว้มาเป็นเวลาหลายปีก็คงจะล้มเหลวไปหมด ในบ่ายวันนั้นข้าพเจ้าทำตามที่คุณหลวงประดิษฐฯ แนะนำ เมื่อไปถึงบ้านคุณหลวงสินธุฯ เวลาประมาณบ่าย ๕ โมงเศษก็ได้พบคุณหลวงสินธุฯ (ซึ่งข้าพเจ้าเพิ่งได้พบและรู้จักกันเป็นครั้งแรกเมื่อเที่ยงวันนั้น) และนายทหารเรือหลายนาย ซึ่งข้าพเจ้าทราบภายหลังว่าเป็นคุณหลวงศุภชลาศัย, คุณหลวงนิเทศฯ (จำสรว้อยไม่ได้) คุณชลิต กุลกำธร และนายทหารเรือ ซึ่งข้าพเจ้าจำนามไม่ได้อีกหลายนาย คุณหลวงสินธุฯ ไม่ได้แนะนำให้รู้จักกัน เป็นแต่ให้เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นพวกเดียวกัน ข้าพเจ้าฟังเสียงที่นายทหารเรือเหล่านั้นพูดกัน ก็รู้

ว่ากำลังทำคำสั่งปลอมในทางทหาร จึงแน่ใจว่าความตั้งใจอย่างบ้าบิ่นของข้าพเจ้าเป็นเหตุให้มีการวางแผนและเตรียมการที่จะยึดอำนาจการปกครองกันขึ้นแล้ว ซึ่งคาดว่าจะจะเป็นภายใน ๒-๓ วันข้างหน้า ในคืนวันที่ ๒๒ มิถุนายนนั้น ข้าพเจ้านอนหลับได้อย่างสนิทที่บ้านคุณหลวงสินธุฯ รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ ข้าพเจ้าก็คอยฟังข่าวต่อไปอีก ในคืนวันนั้นเวลาประมาณ ๓ หรือ ๔ นาฬิกา มีคนมาปลุกให้ข้าพเจ้าลุกขึ้น ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าเป็นใครบอกให้ข้าพเจ้ารีบแต่งตัวลงเรือจ้างข้ามฝากไปขึ้นที่ปากคลองตลาด แล้วให้ไปคอยอยู่ที่บริเวณหน้ากระทรวงเกษตรธิการ (กรมที่ดินในขณะนั้น) จะมีคนมารับข้าพเจ้าไปเวลาประมาณ ๕ นาฬิกา ซึ่งก็ปรากฏว่าผู้ที่ขับรถยนต์มารับข้าพเจ้าคือคุณประยูร ภมรมนตรี เขาพาข้าพเจ้าไปที่บ้านของเขาที่สามเสนในคืนนั้นข้าพเจ้าได้พบคุณทวี บุญยเกษตร, คุณยง พลบุล, คุณหลวงทัศนัยนิยมศึก และนายทหารม้าอีก ๓ นาย คือ คุณไชย ประทีปเสน, คุณทวน วิชัยชัตตะ และคุณน้อม เกตุบุตร ทุกคน (ไม่รวมคุณประยูรฯ) ที่มาพร้อมกันนี้อยู่ในสายที่จะไปยึดรถเกราะ เราคอยเวลากันอยู่พักหนึ่ง แล้วก็ต่างแยกกันไปทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ คุณทวีฯ คุณยงฯ และข้าพเจ้าขึ้นรถยนต์ โดยคุณทวีเป็นผู้ขับไปรับคุณหลวงพิบูลฯ และคุณหลวงอดุลยเดชจรัส ที่บ้านในตรอกศาลเจ้าครุฑ แล้วก็ตรงไปรวมกันใกล้ ๆ กองทหารม้า เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนา และเจ้าคุณทรงสุระเดชก็รวมอยู่ด้วย เมื่อเอารถเกราะออกมาได้แล้ว พวกเราที่แยกกันไปทำหน้าที่ในสายต่าง ๆ ก็ไปรวมกันทั้งหมดที่ลานพระบรมรูปทรงม้า และพระที่นั่งอนันตสมาคม

การยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินได้ประสบความสำเร็จ และระบบการปกครองแผ่นดิน ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นระบบประชาธิปไตยโดยมี

พระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายก็ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่เข้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

เมื่อตอนต้นเดือนสิงหาคม (๒๕๒๔) ข้าพเจ้าได้เดินทางไปเมืองซูริกเพื่อพักผ่อน และได้ถือโอกาสเดินทางไปกรุงปารีสด้วยเพื่อคำนับเยี่ยมท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ (คุณหลวงประดิษฐมนูธรรม) ในระหว่างสัปดาห์แรกของเดือนกันยายน ข้าพเจ้าได้นำสำเนาเรื่อง "ทำไมจึงเป็นวันที่ ๒๔ มิถุนายน" (ซึ่งปรากฏข้างต้น) ติดตัวไปให้ท่านปรีดีฯ ดูด้วยว่าเรื่องที่ปรากฏในสำเนานั้นถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่ ท่านอ่านดูแล้วก็บอกข้าพเจ้าว่าถูกต้องดีแล้ว แต่ยังมีเรื่องที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าไม่ทราบในเวลานั้น (ก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕) และซึ่งท่านเห็นว่าข้าพเจ้าควรจะกล่าวเพิ่มเติมต่อท้ายเรื่องของข้าพเจ้าไว้ด้วย

ก่อนที่จะกล่าวต่อไป ข้าพเจ้าใคร่ขอเล่าให้เข้าใจกันด้วยว่า ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นสมาชิกของคณะผู้คิดทำการอภิวัฒน์ เหตุใดข้าพเจ้าจึงไม่ทราบเรื่องสำคัญ ๆ ที่ปรึกษาหารือกันในคณะกรรมการกลาง ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่เข้าร่วมประชุมก่อตั้งคณะราษฎรครั้งแรกในกรุงปารีส ตามระเบียบวินัยของคณะราษฎรเพื่อความปลอดภัยในการดำเนินงานของคณะราษฎร คณะกรรมการกลางแต่ละคนเป็นหัวหน้าของแต่ละสายซึ่งมีสมาชิกที่ได้รับการเลือกเฟ้นเข้ามาร่วมงานเป็นหัวหน้าและสมาชิกในหน่วยใหญ่น้อยที่จำแนกย่อยออกไป เฉพาะคณะกรรมการกลางเท่านั้นเป็นผู้ที่รู้ชื่อของสมาชิกที่สำคัญ และความเป็นไปในสายต่าง ๆ และหัวหน้าสายรู้เรื่องทั้งหมดในสายของตน และรู้เรื่องแผนงานสำคัญ ๆ ซึ่งปรึกษาหารือกันในคณะกรรมการกลางงานภายในแต่ละหน่วย หรือ

สาขาของแต่ละสายนั้นไม่มีการก้าวท้าวกัน เพราะสมาชิกภายในหน่วยหรือสาขาเรื่องเฉพาะในหน่วยหรือสาขาของตนเท่านั้น ไม่มีสมาชิกคนใดที่จะไปรู้เรื่องหรืองานของหน่วยอื่นได้ และไม่รู้ด้วยว่าใครเป็นหัวหน้าของคณะกรรมการ และใครเป็นหัวหน้าในสายต่าง ๆ แม้แต่ภายในสายเดียวกันก็มีสมาชิกน้อยคนที่ จะรู้ว่าใครเป็นหัวหน้าสายของตน หรือรู้ว่ามิใครอยู่ในหน่วยอื่นในสายเดียวกันบ้าง ข้าพเจ้าเข้าเป็นสมาชิกคณะกรรมการอยู่ในหน่วยที่แยกจากคุณทวี บุญยเกตุ และคุณประยูร ภมรมนตรี ท่านทั้งสองนี้เป็นหัวหน้าสายในคณะกรรมการกลาง ในชั้นแรกข้าพเจ้ารู้จักแต่เพียงคุณทวี ๆ กับคุณประยูร ๆ เท่านั้น ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ทราบเลยว่าก่อน วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะอภิวัดนี้ได้มีแผนการที่จะลงมือทำการกันอย่างไรบ้าง เป็นแต่ทราบกระแสนกระสายว่าจะลงมือกันเมื่อนั้นเมื่อนี้ แต่แล้วก็เงียบหายไปโดยไม่ทราบเหตุผล

ก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ประมาณ ๔-๕ เดือน เจ้าคุณพหล พลพยุหเสนา เจ้าคุณทรงสุรเดช และเจ้าคุณฤทธิอาคเนย์ได้เข้ามาร่วมคิดการ อภิวัดกับคณะกรรมการ ศูนย์กลางของคณะกรรมการได้มอบให้เจ้าคุณทรง ฯ เป็นผู้วางแผนยึดอำนาจ แผนการที่เจ้าคุณทรง ฯ ได้วางไว้และนำเข้าพิจารณา กันในคณะกรรมการกลางในครั้งนั้น ได้ก่อให้เกิดการขัดแย้งกันขึ้นในระหว่าง ผู้ใหญ่ฝ่ายทหารบก เกี่ยวกับแผนการและการขัดแย้งกันนี้ข้าพเจ้าขอคัดข้อความ ตอนหนึ่งจากหนังสือเรื่อง “ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ. พระยาฤทธิอาคเนย์” (รวบรวมจากคำสัมภาษณ์ของ พ.อ. พระยาฤทธิอาคเนย์ ซึ่งลงพิมพ์ในนิตยสาร “ไทส์ปาคท์” ในปี ๒๕๐๑ โดยนายเสกทอง สุภโสภณ) หน้า ๑๒-๑๔ มีดังนี้:—

“ขณะนั้นเป็นเวลาราวปลายเดือนเมษายน ๒๔๗๕ งานมหกรรมอันมหัศจรรย์สมโภชพระนครครบรอบ ๑๕๐ ปี และฉลองสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์เพิ่งจะผ่านพ้นไปใหม่ๆ คณะปฏิวัติได้กำหนดว่าจะลงมือทำการกันในตอนนั้นเอง พระยาฤทธิฯ จึงได้คัดค้านขึ้นอย่างรุนแรง เพราะเห็นว่าบรรดาผู้ที่เข้าร่วมงานนั้นเตรียมการกันยังไม่พร้อมและข้อสำคัญก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังประทับอยู่ในพระนคร ซึ่งประการหลังนี้พระยาฤทธิฯ เห็นว่ามีความสำคัญอยู่มาก ท่านมีความคิดเห็นว่าการปฏิวัติจะต้องทำกันในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ประทับอยู่ในพระนคร ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะต่อสู้ด้วยกำลัง และก็เป็นที่ยอมรับอยู่แล้วว่าเมื่อถึงฤดูร้อน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ย่อมแปรพระราชฐานเสด็จไปประทับอยู่ ณ พระราชวังไกลกังวลเสมอ ฉะนั้นพระยาฤทธิฯ จึงเห็นว่าควรออกไปก่อนเพื่อรอจังหวะอันดีงามที่จะมาถึงในโอกาสหน้า

แผนการของคณะปฏิวัติคราวนั้นมีโดยย่อดังนี้คือ คณะปฏิวัติจะเชิญเชิญเสด็จเจ้านายหรือจะพุดกันตรงไปตรงมาก็คือ “จับ” นั้นเองเอามาไว้เป็นตัวประกัน ทั้งนี้รวมทั้งองค์ประมุขของชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการนี้คณะปฏิวัติจะใช้กำลังทหารหน่วยหนึ่งบุกเข้าไปในพระราชฐานแล้วบังคับให้ทรงยินยอมมอบอำนาจให้คณะปฏิวัติและลงพระนามพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ แน่ละ ถ้าทำตามแผนนี้ การนองเลือดอาจจะต้องบังเกิดขึ้นอย่างไม่มีการขู่

“.....ถ้าทำตามแผนการดังกล่าวข้างต้น คือกักกำลังจู่โจมเข้าไปในพระราชฐาน ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังประทับอยู่

ก็ย่อมจะได้รับการต่อสู้ขัดขวางจากทหารที่รักษาการณ์อยู่ในพระราชฐาน แล้วการนองเลือดซึ่งไม่เป็นที่พึงปรารถนาก็ต้องบังเกิดขึ้น และการปะทะนี้จะต้องเสียเวลามาก บรรดาทหารจากกรมกองต่างๆ ในพระนครก็ย่อมจะต้องระดมกำลังไปเพิ่มเติมสมทบทหารที่รักษาการณ์อยู่ในพระราชฐาน เพราะจอมทัพกำลังตกอยู่ในที่อันตราย ทั้งในขณะนั้นกองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ (พัน. ๒) ก็ประจำอยู่ที่เชิงสะพานมัฆวาฬนั่นเอง

เมื่อเป็นดังนี้ การที่จะทำการให้รวดเร็วก็ไม่อาจจะดำเนินไปได้ ด้วยถูกขัดจังหวะ ในที่สุดกำลังของพวกผู้ก่อการซึ่งยังไม่พร้อมก็ไม่อาจที่จะต้านทานได้ งานก็ไม่สำเร็จ และอาจจะมีรางวัลผลาญกันถึงชีวิตเป็นการใหญ่ พระยาฤทธิฯ ได้ฝากข้อคิดทิ้งท้ายไว้ว่า “ถ้าขึ้นทำตามนี่ย่ำทำศึกว่า คิดว่าจะล้มเหลว เสียหายและน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง”

แต่บรรดาหัวหน้าปฏิวัติทั้งหมดที่มีอยู่ในขณะนั้นรวมทั้งพระยาพลห ๒ และพระยาทรงฯ ด้วยไม่เห็นด้วยกับความคิดของพระยาฤทธิฯ และยืนยันว่าจะต้องทำให้ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้พระยาฤทธิฯ จึงประกาศยืนยันไม่เห็นด้วยโดยเด็ดขาดว่า “ถ้าไม่ตกลงกันตามนี้ก็เลิกกัน” และในการนี้พระยาฤทธิฯ ได้ให้คำมั่นอันเป็นหลักประกันต่อคณะปฏิวัติไว้ว่า “ด้วยเกียรติยศจะไม่นำเรื่องที่เรารักษากันในระหว่างเพื่อนนี้ไปพูดให้คนอื่นทราบเป็นอันขาด แต่มีอยู่อย่างหนึ่งที่ไม่อาจรับรองได้” นี่คือคำขาดที่พระยาฤทธิฯ ยืนยันต่อบรรดาบุคคลชั้นหัวหน้าของคณะปฏิวัติในขณะนั้น “คือ

ถ้าท่านขึ้นเริ่มทำการกันในขณะที่พระเจ้าอยู่หัวยังอยู่ ก็
อาจจะต้องมีการต่อสู้กันในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นนายทหาร
รักษาพระองค์ ซึ่งต้องปฏิบัติตามหน้าที่”

บรรยากาศของที่ประชุมขณะปฏิบัติตั้งเครียดขึ้นมาทันที แต่
แล้วก็กลับคืนเข้าสู่ภาวะปกติได้ โดยมีบุคคลผู้หนึ่งเข้าไปประชุมด้วย
ภายหลังเพื่อน เขาผู้นั้นคือหลวงประดิษฐมนูธรรมนั่นเอง หลวง-
ประดิษฐ์ฯ ได้มีความเห็นตรงกันกับพระยาฤทธิฯ และสนับสนุนด้วย
เป็นอย่างดียิ่ง เรื่องจึงลงเอยกันได้”

แผนการของเจ้าคุณทรงฯ ซึ่งทำให้มีเรื่องขัดแย้งกันขึ้น ก็ต้องเป็นอัน
ระงับไป ต่อมาได้มีแผนการอีกแผนหนึ่งเรียกแผนดลิ่งชัน ซึ่งคุณหลวงประ-
ดิษฐ์ฯ (ท่านปรีดีฯ) เป็นผู้ดำริขึ้น ข้าพเจ้าขอคัดข้อความตอนหนึ่งเกี่ยวกับ
เรื่องนี้จากบทความที่ท่านปรีดีฯ ได้เขียนไว้เป็นการระลึกถึงคุณหลวงสังวร-
ยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ) ในหนังสือซึ่งพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระ-
ราชทานเพลิงศพ พล.ร.ต. หลวงสังวรยุทธกิจ มีดังนี้ :

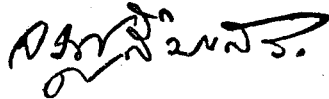
“.....เมื่อผู้ใหญ่ฝ่ายทหารบกเกิดขัดแย้งกันเช่นนี้ ข้าพเจ้า
(ท่านปรีดีฯ) จึงปรึกษาเพื่อนพลเรือนบางคนและหัวหน้าฝ่ายทหาร
เรือ (คุณหลวงสินธุสงครามชัย) ให้พิจารณาแผนการจับเสนาบดีทั้ง
คณะที่โดยสารรถไฟไปประชุมที่วังไกลกังวล หัวหินทุกๆ ปลายสัปดาห์
ระหว่างที่พระปกเกล้าประทับที่นั่น

สมัยนั้นการคมนาคมจากกรุงเทพฯ ไปหัวหินมีแต่ทางรถไฟที่จะ
สะดวกสำหรับเสนาบดี รถไฟทุกขบวนต้องหยุดที่ชุมทางดลิ่งชัน ซึ่ง
ติดกับคลองที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาจากบางกอกน้อย ดังนั้นถ้าได้

ทหารเรือเพียงหมวดเดียวคอยตัดกรรไกรให้รถไฟหยุดแล้วเชิญเสนาบดีทั้งคณะไปกักไว้บนเรือรบก็จะสำเร็จได้ง่าย และเพื่อความแน่ใจว่ารถไฟจะไม่ด้วนรีบถอยออกจากสถานีตั้งชั้น ข้าพเจ้าได้ปรึกษาเพื่อนก่อนการฝ่ายรถไฟ อาทิ หลวงเดชาติวงศ์ (ม.ล. กริ เดชาติวงศ์) และ ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ ว่าในฐานะที่ ม.ล. อุดมฯ เป็นนายช่างกล ก็ขึ้นรถจักรดีเซลของขบวนรถไฟเสนาบดีไปด้วย เมื่อถึงสถานีตั้งชั้นก็หยุดจอดตามปกติแล้วไม่เคลื่อนต่อไป เปิดโอกาสให้ทหารเรือทำการจับกุมเสนาบดีทั้งคณะเชิญลงเรือกลไฟทหารเรือไปกักไว้บนเรือรบเพื่อรอการเจรจากับพระมหากษัตริย์ต่อไป”

แผนการนี้ทางฝ่ายทหารเรือเห็นชอบด้วย แต่ยังไม่ทันได้ลงมือทำการตามแผน ก็ต้องหยุดซังก์ไป เพราะทางฝ่ายทหารเรือได้ทราบเรื่องที่คุณประยูรภมรมนตรี มาบอกนั้นว่าเป็นความเท็จ ดังที่คุณหลวงพิบูลสงคราม (จอมพลป. พิบูลสงคราม) ได้บอกข้าพเจ้าเมื่อตอนเที่ยงวันพุธที่ ๒๒ มิถุนายน และในตอนเที่ยงของวันนั้นเอง ข้าพเจ้าได้ทำให้หัวหน้าฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหารบก และฝ่ายทหารเรือต้องรีบพิจารณาวางแผนและดำเนินการยึดอำนาจเสียโดยเร็ว เพราะข้าพเจ้าได้บอกไว้แล้วว่าถ้าภายในเดือนมิถุนายนนั้น พวกเรายังไม่ตกลงที่จะลงมือยึดอำนาจกัน ข้าพเจ้ากับคุณบรรจงและคุณประเสริฐ ศรีจรูญ ก็จะลงมือทำการไปก่อน ความตั้งใจของข้าพเจ้าดังกล่าวจึงเป็นการเร่งรัดไปในตัวให้คณะราษฎรจำต้องทำการอภิวัฒน์ให้สำเร็จภายในเดือนมิถุนายน และก็ประจวบกับทางฝ่ายหัวหน้าทหารบกยอมตกลงที่จะวางแผนทำการในระหว่างที่พระปกเกล้าประทับที่หัวหิน และเจ้าคุณฤทธิฯ ก็ได้กลับมาร่วมมือกับคณะราษฎรอีกแผนการอภิวัฒน์ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ซึ่งคณะผู้ก่อการอภิวัฒน์ได้

ปฏิบัติการเป็นผลสำเร็จได้เป็นไปตามแผนที่เจ้าคุณทรงฯ ได้ร่างไว้โดยรับเอาวิธี
จับกุมตัวบุคคลที่มีอำนาจจำนวนน้อยประกอบเข้าด้วย.



(จรูญ สัมแสง)

การดำเนินการสร้างวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน

พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ปรารภกับข้าพเจ้าว่า ขณะนี้ทุกสิ่งทุกอย่างเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว ควรจะทำบุญอะไรสักอย่าง มีความเห็นว่าควรสร้างวัดสักแห่งหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าที่ดินที่บางเขนซึ่งใกล้ทางแยกเป็นที่เหมาะสมสร้างวัด พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ก็เห็นด้วย จึงได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าดำเนินการเป็นประธานในการก่อสร้างทั้งหมดให้แล้วเสร็จโดยเร็ว

พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ให้กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์องค์ใหญ่หน้าโบสถ์ หอระฆัง หอกลอง กุฏิทำเป็นเรือนแถวๆ ละ ๑๒ ห้อง รวม ๒๔ ห้อง

การดำเนินการก่อสร้างนี้ ข้าพเจ้าแบ่งงานให้แก่ละขวิชัยรับเหมาก่อสร้าง เร่งรัดงานให้ทันกำหนด ข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือจากนายช่างและข้าราชการบางท่านในหน่วยงานการก่อสร้างของกรมรถไฟช่วยเหลือตรวจตราการก่อสร้างอีกชั้นหนึ่ง งานส่วนใหญ่เสร็จสิ้นภายใน ๑ ปี ปลายปีนั้นมีการผูกพัทธสีมา

พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้อุปสมบทในพระอุโบสถนี้พร้อมด้วยคณะสงฆ์ ๒ นิิกายเป็นบุคคลแรก

พล.อ. จ.ว. สิริโรจน์

(พล.อ. จรูญ รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์)

๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๕

วัดพระศรีมหาธาตุ

เนื่องในวาระครบกำหนดห้าสิบปี นับตั้งแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ ข้าพเจ้าได้รับคำขอให้เขียนบทความเพื่อเป็นที่ระลึก โดยที่ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ของทุกปี คณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ๒๔๗๕ ได้จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลให้กับอัฐิของผู้ก่อการ ฯ ซึ่งล่วงลับไปแล้ว ณ วัดพระศรีมหาธาตุ

ข้าพเจ้าเป็นบุคคลในคณะทูตพิเศษของรัฐบาลไทย ไปเยี่ยมเยียนประเทศในเครือจักรภพอังกฤษด้านเอเชีย อันมีประเทศพม่า, อินเดีย, มลายู (สิงคโปร์รวมอยู่ด้วย) และออสเตรเลียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓

การเยี่ยมเยียนประเทศอินเดีย ข้าพเจ้าได้ไปพักเป็นแขกของท่านอุปราชแห่งอินเดียที่เมืองซิมลา วันหนึ่งข้าพเจ้าได้รับเชิญจากท่านอุปราชให้ไปพบเพื่อสนทนากับท่านในเรื่องทั่วไป ตอนหนึ่งของการสนทนา ท่านอุปราช ฯ ได้ถามว่าข้าพเจ้ามีเรื่องอะไรที่จะให้ท่านช่วยเหลือบ้าง ข้าพเจ้าจึงได้เรียนว่าประเทศอินเดียบกับประเทศไทยมีความสัมพันธ์กันในเรื่องพระพุทธศาสนา การมาอินเดียคราวนี้จึงมีความประสงค์จะได้พระบรมสารีริกธาตุ เพื่อนำไปเคารพบูชาในประเทศไทย เพื่อเป็นเครื่องเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอินเดียบกับประเทศไทยให้ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ท่านอุปราช ฯ รับปากว่าจะจัดให้เป็นไปตามประสงค์

ฉะนั้นในตอนเดินทางออกจากประเทศอินเดียเพื่อไปขึ้นเรือบินที่เมืองกลักตา ที่เมืองกลักตานี้เลขาธิการรัฐบาลเบ็งกอลได้นำหีบบรรจุพระธาตุ ทำ

พิธีมอบในนามรัฐบาลแห่งอินเดียให้แก่ประเทศไทยและกล่าวว่าพระบรมธาตุนี้
 ขุดได้จากสถูปที่เมืองตักศิลา จากสถูปหมายเลข ร. ๔ ชื่อธรรมราชิกะ ข้างใน
 เป็นพระอภินิหกลมกลิ่งสูง ๓ นิ้ว ทำด้วยแร่หิน ข้างในพระอภินิหกลมกลิ่งทองคำยาว
 ๑๓/๑๖ นิ้ว ภายในบรรจุพระบรมอัฐิชิ้นเล็กๆ ปนอยู่กับพระอังคารและมีเศษ
 พลอยคอร์นिलิเียนอยู่ด้วย ซึ่งพระบรมธาตุนี้รัฐบาลไทยได้นำบรรจุในพระเจดีย์
 หน้าวัดพระศรีมหาธาตุ และมีพิธีฉลองสมโภชน์เอิกเกริก

๑. ธีรเมธาจารย์

(ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์)

๑๘ มิถุนายน ๒๕๒๕

๓๗ ขอยต่อศักดิ์, สุขุมวิท ๔๙

พระโขนง, กรุงเทพมหานคร

๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๕

วัดพระศรีมหาธาตุ มีสิ่งที่เหมาะสมบูชาสักการะเคารพอยู่หลายอย่าง เพราะมีพระอุโบสถพร้อมด้วยพระประธานและสิ่งอื่น ๆ เป็นพระอุโบสถซึ่งรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม สร้างขึ้นโดยคณะกรรมการอันมีพลเอกเจริญ เสรีเรืองฤทธิ์ เป็นประธานกรรมการ และเมื่อสร้างเป็นอารามสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ต่อมาได้เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ ซึ่งพลเรือโทถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ได้เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยคณะไปรับมอบจากรัฐบาลอินเดียเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ อารามนี้ด้วย ฉะนั้น กาลต่อมาจึงได้เป็นร่วมพิธีร่วมไทรพิก อาศัยของคณะผู้ก่อการ ๒๕๗๕ ตลอดมาจนเดี๋ยวนี้ และกาลต่อไปอีกยาวนาน ทั้งนี้ ก็เพราะพระบรมสารีริกธาตุ และปูชนียวัตถุในอารามนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจอย่างแน่นแฟ้น

ด้วยคุณานุภาพแห่งพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วสากลโลก โปรดดลบันดาลจิตใจของข้าพเจ้าทั้งหลายให้แจ่มใสและบริสุทธิ์ทุกคน เพราะวันนี้เป็นวันบรรจบครบรอบ ๕๐ ปีบริบูรณ์ ที่ชาวไทยเราได้มีการปกครองที่ประชาชนตั้งใจปรารถนาอยู่ คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตย ข้าพเจ้าทั้งหลายกำลังกระทำการที่เป็นมงคล คือ มาร่วมกันทำบุญทำทานเพื่ออนุสรณ์ถึงท่านผู้มีพระคุณที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้วด้วย ท่านที่ยังดำรงชีวิตอยู่ด้วย จงมีสมานฉันท์แน่นแฟ้นพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ณ โอกาสนี้เถิด

บัดนี้ เนื่องด้วยกาลเวลาที่ได้ผ่านมาแล้วครบรอบ ๕๐ ปี การปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ยังคงดำรงอยู่ตลอดมา

ข้าพเจ้าทั้งหลายบรรดา ~~ข้าพเจ้า~~ ในขณะนี้ก็ ที่ไม่สามารถจะมา
ร่วมกันได้ก็ดี ขอให้เราทุกคนตั้งจิตอธิษฐาน ถวายพระพุทธรูปปฏิมากรประธานอัน
ศักดิ์สิทธิ์พระองค์นี้และพระบรมสารีริกธาตุ โปรดประทานพรให้ประเทศไทย
จงเจริญสถิตสถาพรภายใต้การปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยถาวรยั่งยืน
นานต่อไป ขอให้ผู้ที่ได้รับประโยชน์ ~~ระบอบ~~ การปกครองระบอบนี้จงเจริญรุ่งเรือง
ช่วยกันเสียสละเพื่อชาติดำรงอยู่ชั่วกาล ~~นาน~~ าวญ.

(พันตรี วิลาศ โอสถานนท์)